

Verdiepingsdocument op concept Ruimtelijk Arrangement Zeeland

DOCUMENT 2 VAN 2

COLOFON

Met medewerking van:

Imme van der Leij
Max Colpa
Gerard van Santen
Inge Noten
Loris Haddad

Fotografie

www.beeldbank.zeeland.nl

Kaart en beeldmateriaal

Arcadis

Februari 2025

Beeld voorpagina: Aerial view of a protective dyke
against high sea levels, the Netherlands - Bron: Adobe
Stock, corlaffra

Inhoudsopgave

Uitwerking per afspraak	4
Fiche Basisafspraken	4
Fiche Behoud en versterking Zeeuwse identiteit	10
Fiche Kustverdediging en waterveiligheid	12
Fiche Leefbare steden en regio's	16
Fiche Energie en (circulaire) economie	20
Fiche Landelijk gebied	28
 Indicatief overzicht deelnemers per afspraak (definitief in mei)	 34
Fiche Basisafspraken	34
Fiche Behoud en versterking van de Zeeuwse identiteit	34
Fiche Kustverdediging en waterveiligheid	34
Fiche Leefbare steden en regio's	34
Fiche Energie en (circulaire) economie	35
Fiche Landelijk gebied	35
 Bijlage A: Het Zeeuws waardenkader	 36
 Bijlage B: Notitie productbeeld en proces Ruimtelijk Arrangement, Definitief	 40
 Bijlage C: Andere trajecten en beleidsstukken	 56
Landelijk gebied	58
Leefbare steden en regio's	40
Kustverdediging en waterveiligheid	41
Energie en circulaire economie	41

Fiche Basisafspraken

1. Rijk en regio zorgen ervoor dat nieuwe ruimteclaims bijdragen aan meerdere doelen om structurele veranderingen te realiseren. (ook wel: De Zeeuwse werkwijze)

- 1a. In de visiefase: Rijk en regio benutten ontwerpend onderzoek vroeg in het proces bij gebiedsgerichte processen voor de inpassing van nationale opgaven. Hierbij gebruiken we gebiedsbiografieën (waaronder archeologie en cultureel erfgoed) als basis en worden recreatie en toerisme, net als andere ruimtevragen, standaard in het proces meegenomen. (bijvoorbeeld bij energie- en grondstoffentransitie en kustverdediging)
- 1a-1. Rijk (onder leiding van OCW) en regio stellen samen gebiedsbiografieën op voor gebieden in Zeeland, en een overkoepelende gebiedsbiografie voor heel Zeeland.
- 1a-2. RCE en OCW houden het overzicht over de effecten van alle nationale opgaven op cultuur en erfgoed in Zeeland, en koppelen dit actief terug aan de provincie.
- 1b. In de planvormingsfase: Rijk en regio richten het planvormende proces zo in dat erfgoed in een vroeg stadium betrokken wordt bij de uitwerking van de opgave, en er wederzijdse versterking plaatsvindt tussen de opgave en het erfgoed.
- 1c. In de uitvoeringsfase: Rijk en regio zorgen ervoor dat bij ontwikkelingen die schade aan erfgoed kunnen veroorzaken, deze in eerste instantie zoveel mogelijk moeten worden beperkt. In het geval dat dit niet kan, wordt er gezocht naar passende compensatie.

Aanleiding en context

De ruimteclaims die op Zeeland afkomen, hebben grote impact, passen niet allemaal overal en hebben verschillende tempo's. Om te zorgen voor weloverwogen ontwikkelingen, zijn gerichte keuzes en regie noodzakelijk. De onderlinge samenhang, impact en effecten van verschillende ruimtelijke opgaven zijn nog niet altijd duidelijk. Daarom spreken we af om in samenhang ruimtelijke opgaven en keuzes af te wegen. We zetten daarbij in op meervoudig ruimtegebruik en het meekoppelen van kansen, zodat we de ruimtedruk verlichten. Bijvoorbeeld via integrale gebiedsinrichtingen of tijdelijke ontwikkelingen die structureel bijdragen aan een opgave. Dat doen we met ontwerpend onderzoek als standaard (samen)werkwijze bij (de visievormende fase van) ruimtelijke ontwikkelingen. Zo werken we op een integrale manier aan de toekomst van Zeeland, kortom: **de Zeeuwse werkwijze**.

Ontwerpend onderzoek is een methode om met verschillende partijen gelijkwaardig aan tafel te zitten en gezamenlijk te onderzoeken welke ruimtelijke keuzes prioriteit krijgen. Voor succesvol ontwerpend onderzoek is een gezamenlijk beeld van het proces en duidelijke randvoorwaarden van provincie en gemeenten nodig. Het visietraject voor Zeeland 2050 kan hieraan bijdragen. Rijk en regio maken daarom afspraken over hoe nieuwe ruimteclaims meerdere doelen dienen en gecoördineerd worden. Daarbij heeft de Zeeuwse werkwijze bijzondere aandacht voor de Zeeuwse identiteit en erfgoed. Door de nationale opgaven die op de provincie afkomen, dreigen deze te worden versnipperd. Een integraal overzicht van de impact van deze opgaven op erfgoed in Zeeland ontbreekt. Door het inzetten van

gebiedsbiografieën (inclusief erfgoed en cultuurhistorie) en recreatie en toerisme als uitgangspunten in het ontwerpend onderzoek, wordt aandacht voor de impact van de nationale opgaven op deze belangrijke ruimtelijke aspecten van Zeeland geborgd.

Eerste actie

De eerste actie is om kaders op te stellen voor het inzetten van ontwerpend onderzoek en het gebruik van gebiedsbiografieën (afspraken 1a en 1a-1). Deze kaders bepalen de schaalgrootte van projecten waarbij een gebiedsbiografie nodig is. Hiermee wordt overmatig gebruik en inefficiënte besteding van tijd en budget voorkomen. Onderdeel van deze kaders is het in kaart brengen van de effecten van nationale opgaven op erfgoed in Zeeland.

Voor uitvoering is een inventarisatie nodig van nationale opgaven in Zeeland en een plan voor efficiënte monitoring van de totale impact, zonder belangrijke details te verliezen. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) neemt hierover de leiding en zet haar expertise in voor een complete monitoringsaanpak.

Uitvoering afspraak

Bij de verdere uitvoering zorgen we voor het structureel inzetten van ontwerpend onderzoek en gebiedsbiografieën bij gebiedsgerichte processen. Het is essentieel dat alle betrokken partijen begrijpen dat deze instrumenten geen optie zijn, maar een vast onderdeel van het vooronderzoek bij ruimtelijke projecten.

De afspraak is voltooid wanneer ontwerpend onderzoek en gebiedsbiografieën structureel en effectief worden gebruikt in gebiedsprocessen, waarbij de historische, landschappelijke en

cultuurhistorische waarden volledig worden meegenomen in de ruimtelijke ordening. Daarvoor creëren we een totaalbeeld door informatiestromen te bundelen, inzicht in de meerjarenplanning te krijgen en ruimtelijke prioriteiten af te stemmen. Een eigenaar coördineert het proces binnen een sterk netwerk. Naast erfgoed blijft ook het cultuurhistorisch landschap centraal staan. Structurele samenwerking tussen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), OCW en de regio is nodig, zowel voor de monitoring als de communicatie van bevindingen. Het Interbestuurlijk Toezicht (IBT) speelt hierin een sleutelrol door monitoring en terugkoppeling naar Rijk en regio te faciliteren, zodat erfgoedwaarden richting kunnen blijven geven.

Het verdere verloop van de afspraak vereist het doorzetten van de structurele samenwerking zodat het meenemen van erfgoed ook in de planvormingsfase gedaan wordt. Tevens wordt er nagedacht over passende vormen van compensatie, mocht er toch schade aan erfgoed worden veroorzaakt.

Fiche Basisafspraken

2. Rijk en regio zetten in op een integrale financiële aanpak (zoals ontschotten of gebiedsgerichte financiering) om meerdere doelen te bereiken en het effect van de middelen te vergroten.

- 2a. Rijk en provincie uniformeren de inzet van hun middelen en brengen deze samen in een gebiedsportemonnee om middelen breder in te zetten en zo met dezelfde middelen een groter doelbereik te behalen.
- 2b. Rijk en regio onderzoeken hoe in de Wijkaanpak kansen vanuit economische ontwikkeling, klimaatadaptatie en energie- en grondstoffentransitie kunnen worden benut, zodat ze bijdragen aan de leefbaarheid en toekomstbestendige woningvoorraad. En daarmee verder te gaan als dit positief blijkt.

Aanleiding en context

In het kader van meervoudig ruimtegebruik en vanwege de samenhang tussen ruimtelijke opgaven met ruimteclaims in Zeeland, is bundeling van ruimte en budgetten wenselijk. Op dit moment ontbreekt echter een duidelijke definitie en vorm voor zo'n bundeling, evenals coördinatie op nationale middelen voor gebiedsontwikkeling. Dit zorgt ervoor dat bundeling van budgetten lastig is en het niet duidelijk is of en welke meerwaarde een bundeling kan betekenen. Strategisch overleg binnen het Rijk en tussen Rijk en provincie is nodig om bundeling mogelijk te maken. Zo kunnen via een integrale aanpak meerdere doelen worden bereikt en wordt de impact van middelen vergroot.

Eerste actie

De start is het maken van een overzicht van alle beschikbare regionale, nationale en Europese middelen. Zo krijgen we inzicht in beoogde (nationale) investeringen in Zeeuwse regio's en mogelijke koppelkansen. Tegelijk worden beoogde ruimteclaims voor

nationale opgaven in Zeeland in beeld gebracht. Dit gebeurt in een interdepartementale stuurgroep, om gerichte sturing te geven aan het meekoppelen van opgaven en doelen. Door vanuit projectdoelen en opgaven te werken, koppelen we financieringsstromen en zetten we integrale budgetten in voor meerdere doelen. We spreken af om te komen tot een pilot, waar we deze financiering in de praktijk kunnen brengen.

Uitvoering afspraak

De koppeling met Zeeland 2050 en de Regionale Investeringsagenda's (RIA's) (instrument in NOVEX-gebieden) wordt gebruikt om de inzet op een gebiedsbudget te versterken. Daarnaast benutten we het financieringsoverzicht voor NOVEX-gebieden dat de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) momenteel opstelt. De eerste tastbare resultaten komen voort uit pilots die als onderdeel van deze afspraak worden gedefinieerd.

Fiche Basisafspraken

3. Rijk en regio gaan strategisch afstemmen over de efficiënte inzet van rijksgronden. Daarvoor benutten we het kavelruilbureau en breiden we de doelstelling van het bureau uit.

Aanleiding en context

Voor het realiseren van nationaal en provinciaal beleid speelt grondbezit en grondinstrumentarium een belangrijke rol. Daarom zetten we in op:

- (strategische) afstemming over de locatie van (toekomstige) doelen in een gebied;
- afstemming over inzet van beschikbaar grondinstrumentarium (zoals het kavelruilbureau van de provincie Zeeland);
- en afstemming over elkaars grondposities en deskundigheid.

Eerste actie

De eerste actie is om tot concrete afspraken met het Rijk te komen over bovengenoemde punten en voorwaarden voor het inzetten van grondeigendommen. Hiervoor benutten we het driehoeksoverleg. Deelnemers van het driehoeksoverleg zijn: gemeenten, provincie, het Rijksvastgoedbedrijf en de voormalige afdeling grondzaken van het ministerie van VRO.

Uitvoering afspraak

Voor bredere inzet van grondbezit en grondinstrumentarium is overzicht van de beleidsdoelstellingen voor alle te realiseren doelen noodzakelijk. We breiden daarom de doelstelling van het kavelruilbureau uit en zorgen ervoor dat we structureel afstemmen over elkaars grondposities en de brede inzet daarvan.

Fiche Basisafspraken

4. Rijk en regio zorgen voor betere data-uitwisseling, zodat deze meer kan worden gebruikt voor onder andere monitoring en digital twinning.

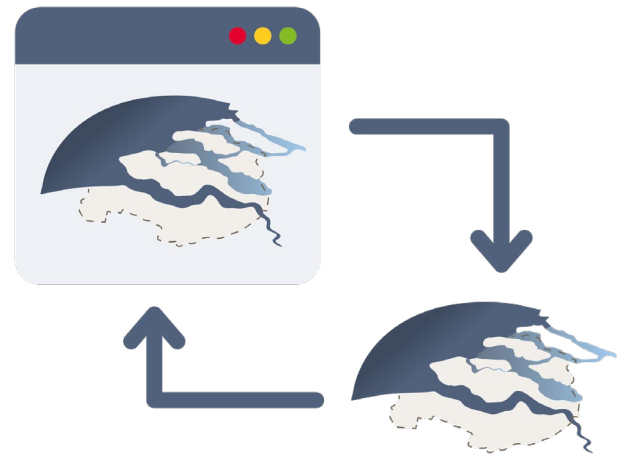
Aanleiding en context

Tegenwoordig werken nationale en internationale organisaties voornamelijk digitaal. Dit heeft impact op de manier waarop informatie wordt opgeslagen. De fysieke leefomgeving wordt tegenwoordig ook digitaal vormgegeven. Daarbij komt het voor dat de manier van dataopslag, de mogelijkheden om data wel of niet te delen, of de beschikbaarheid van gegevens, leiden tot vertragingen en miscommunicatie tussen verschillende overheden.

Eén van de overkoepelende doelen van programma NOVEX (waar het Ruimtelijk Arrangement als instrument onderdeel van is), is het verbeteren van de samenwerking tussen Rijk en regio op de ruimtelijke ordening. Goede, passende en snelle data-uitwisseling tussen betrokken partijen is daarvoor essentieel. Betere uitwisseling van data draagt ook bij aan gelijkmatige werkwijzen en duidelijkere afspraken. Hierdoor vinden we antwoorden op vragen zoals: meten we in millimeters of in meters? Hoe slaan we de fysieke leefwereld digitaal op? Hoe creëren we een digital twin? Dit draagt ook bij aan de mogelijkheden om de afspraken in het Ruimtelijk Arrangement te monitoren. Daarnaast draagt de uitwisseling van data bij aan een ruimere beschikbaarheid van data voor onderzoek waarover we afspraken maken in dit Arrangement.

Eerste actie

De eerste actie is om zoveel mogelijk kennis op te doen bij Rijk en regio over hoe wij in de huidige situatie omgaan met dataopslag, data delen en het vormen van digital twins. Een aantal specifieke voorbeelden hiervan zijn het Zeeuws Archief en de Foorprint Atlas van het North

Sea Port District. Daarnaast kunnen we leren van andere provincies die hier al verder mee zijn, zoals de provincie Noord-Brabant.

Uitvoering afspraak

Bij uitvoering van deze afspraak en de uitwerking hoe de uitwisseling van data kan worden verbeterd, is belangrijk om rekening te houden met de openbaarheid en gevoeligheid van de informatie. Voor het Rijk is het belangrijk om kennis op te doen over haar specifieke (on)mogelijkheden in het delen van data, monitoring en voor het creëren van een digital twins.

Daarnaast is het bij het creëren van digital twins belangrijk om inzicht te krijgen in de gelaagdheid van het landschap. Hierbij kan ook de relatie gelegd worden met het grondbeleid.

Fiche Behoud en versterking Zeeuwse identiteit

5. Rijk en regio onderzoeken welke nog niet beschermde vormen van erfgoed en objecten we van belang vinden voor de identiteit en het verhaal van Zeeland. En hoe dit erfgoed bestendig kan worden gemaakt voor toekomstige ontwikkelingen.

Aanleiding en context

Het is belangrijk om alle vormen van erfgoed en objecten die van belang zijn voor de identiteit en het verhaal van Zeeland te beschermen. Momenteel is dit nog niet het geval, waardoor erfgoed kwetsbaar is voor toekomstige ontwikkelingen. We onderzoeken daarom welke vormen van erfgoed en objecten aanvullend beschermd moeten worden. Vervolgens maken we een concreet plan hoe we dit erfgoed bestendig gaan maken voor toekomstige ontwikkelingen.

Eerste actie

De eerste actie is een regionale inventarisatie van kennis die er al ligt over het erfgoed van Zeeland. We zorgen voor een lijst die de prioritering onderling aangeeft, omdat niet alles kan worden beschermd. Een belangrijk aandachtspunt is dat bij het prioriteren een representatieve groep meedenkt.

Uitvoering afspraak

Uit de inventarisatie met prioritering volgt een lijst van de beschermde vormen van erfgoed en objecten die van belang zijn voor de identiteit en het verhaal van Zeeland. Er ontbreekt nu ook een strategie om deze bestendig te maken voor toekomstige ontwikkelingen. Daarom is een belangrijke vervolgstap om een strategie op te stellen die handen en voeten geeft aan het bestendig maken van erfgoed en objecten. Hoe dit precies vormgegeven wordt en welke tijdlijn hieraan hangt, zal later volgen. Dit is afhankelijk van de uitkomsten van de eerste stap (inventarisatie).

Fiche Behoud en versterking Zeeuwse identiteit

6. Rijk en regio zorgen ervoor dat de waardevolle landschappen in Zeeland (zoals Walcheren en Kop van Schouwen) op worden genomen in de ontwerp-Nota Ruimte, en die samen met het reeds opgenomen Zuid-Beveland en de Zwinstreek te versterken.

Aanleiding en context

De bescherming van de Zeeuwse cultuurhistorische landschappen is van groot belang, maar wettelijke bescherming als 'waardevolle landschappen' ontbreekt nog. We spreken daarom af om als waardevolle landschappen Walcheren en Kop van Schouwen op te nemen in de ontwerp-Nota Ruimte, naast de reeds opgenomen landschappen van Zuid-Beveland en de Zwinstreek. Ook spreken we af alle genoemde waardevolle Zeeuwse landschappen te versterken. Hiermee zetten we de eerste stappen naar volledige bescherming.

Eerste actie

De eerste actie is het opnemen van de landschappen Walcheren en Kop van Schouwen in de ontwerp-Nota Ruimte.

Uitvoering afspraak

Naast het extra benoemen van de twee waardevolle landschappen spreken we af om de vier genoemde landschappen te gaan versterken. Hiervoor mist een concreet plan en wettelijke bescherming. In samenwerking met het Rijk zorgen we dat er een plan komt om dit te bereiken, bijvoorbeeld door de kernkwaliteiten in een gebiedsbiografie op te nemen.

Fiche Kustverdediging en waterveiligheid

7. Rijk en regio starten een integrale en gebiedsgerichte werkwijze ten aanzien van de opgave voor waterkerende landschappen in Zeeland. (ook wel: De Zeeuwse werkwijze)

- 7a. Rijk en regio voeren een quickscan uit om knelpunten en aandachtspunten te kunnen benoemen vanuit kustverdediging die zoekgebieden van andere ruimtelijke opgaven raken.
- 7b. Rijk en regio onderzoeken hoe de actualisering van de reserveringszones (en veranderend instrumentarium) in het kader van de zeespiegelstijging andere prioritaire opgaven raken richting de toekomst.

Aanleiding en context

De Zeeuwse kustverdediging is een onderwerp dat veel ruimtelijke opgaven raakt. We passen de Zeeuwse werkwijze uit de basisafspraken toe om met een integrale manier van denken tot een gebiedsgerichte werkwijze te komen. We zetten deze werkwijze waar passend in op waterkerende landschappen, zoals bij verkenningen en gebieden waar experimenteerruimte is. Daarom worden de twee onderzoeken (afspraken 7a en 7b) uitgevoerd.

Eerste actie

De eerste actie is het opzetten van de twee onderzoeken zodat deze parallel aan elkaar lopen. Er worden duidelijke kaders opgesteld die het schaalniveau en het doel van de onderzoeken helder definiëren. Hiermee richten we een efficiënt proces in dat zoveel mogelijk gebruik maakt van bestaande kennis. We gaan met het Rijk in gesprek om onderzoekscapaciteit en kennis af te stemmen.

Uitvoering afspraak

Om tot de gebiedsgerichte werkwijze te komen, is een belangrijk aandachtspunt het verwerken van de opgedane kennis tot een integrale aanpak. Een belangrijk aandachtspunt is het faciliteren van de omschakeling van sectoraal naar integraal denken. Ontschottenbij gebiedsgerichte werkwijzen vereist niet alleen commitment van het Rijk, maar ook nauwe samenwerking met andere partners. Daarom benutten we inzichten uit pilots om onze kennis over integraal en gebiedsgericht werken aan te vullen.

Fiche Kustverdediging en waterveiligheid

8. Rijk en regio gaan in pilotgebieden, aan de hand van de principes van meerlaagse veiligheid, de veiligheid van de huidige situatie verbeteren en optimaliseren.

Aanleiding en context

Gevolgen van externe ontwikkelingen, zoals klimaatverandering, vragen een nieuwe manier van denken over waterveiligheid. Het toepassen van de principes van meerlaagse veiligheid bieden een kans om de huidige veiligheid te verbeteren en te optimaliseren. Hiervoor zijn pilotgebieden nodig om lessen te leren over nieuwe vormen van waterveiligheid.

Eerste actie

De eerste actie is dat de betrokken partijen samen pilotgebieden aanwijzen waar de toepassing van meerlaagse veiligheid een meerwaarde vormt voor de omgeving.

Uitvoering afspraak

Na het aanwijzen van de pilotgebieden, wordt een plan van aanpak gemaakt voor het toepassen van de principes van meerlaagse veiligheid. De verzamelde kennis over het inzetten van deze principes kan vervolgens worden toegepast in heel Zeeland en Nederland. Daarom is het van belang om lokale kennis en lessen breed te benutten. Belangrijke partners bij het leren en benutten van de uitkomsten zijn het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en Rijkswaterstaat. De afspraak is voltooid als de resultaten van de pilots zijn opgeleverd en invulling kunnen geven aan een helder plan om de veiligheid in Zeeland te verbeteren en te optimaliseren, aan de hand van de principes van meerlaagse veiligheid.

Fiche Kustverdediging en waterveiligheid

9. Rijk en regio gaan in pilotgebieden, aan de hand van zeewaartse kustversterking, verkennen hoe natuurdoelen, waterberging, leefkwaliteit en economische ontwikkeling kunnen worden versterkt door zandsuppletie voor waterveiligheid.

Aanleiding en context

Het inzetten van zandsuppletie voor waterveiligheid draagt bij aan nationale doelen zoals natuur, economische ontwikkeling, waterberging en leefkwaliteit. We wijzen pilotgebieden aan om hierin de voordelen verder te onderzoeken.

Eerste actie

De eerste actie is het aanwijzen van geschikte pilotgebieden. Tijdens de (aanloop naar het komen tot een) aanwijzing communiceren we de impact van het pilot met de omgeving.

Uitvoering afspraak

Om de (mogelijke) bijdrage van zandsuppletie aan verschillende nationale doelen duidelijk in kaart te brengen, zijn een aantal pilotgebieden nodig om dit te onderzoeken. Naast de noodzaak voor deze pilotgebieden, is een steviger draagvlak voor de inzet van zandsuppletie voor bredere doeleinden gewenst. Wij zetten daarom in op nauwe samenwerking met het Rijk rond de voordelen van bredere inzet van zandsuppletie.

Beeld: Zandsuppletie Noordzeekust - Bron: Adobe Stock, Marc

Beeld rechts: Land van Saefthinge - Bron: www.beeldbank.zeeland.nl, Felice Buonadonna

Fiche Leefbare steden en regio's

10. Rijk en regio stellen samen met het netwerk een verstedelijkingsstrategie op voor Zeeland, gericht op het behoud van voorzieningen en het inzetten op de spiraal van groei. Daarbij willen we op de korte termijn inspelen op de beschikbare middelen ten behoeve van de verstedelijkingsgebieden.

Aanleiding en context

Voor het behouden van de hoogwaardige leefkwaliteit en stimuleren van gezonde groei van Zeeland is een gedragen verstedelijkingsstrategie nodig. Deze strategie zorgt voor sturing van ruimtelijke opgaven zoals wonen, mobiliteit, voorzieningen en economie. Deze stellen we gezamenlijk met het Rijk op om tot een strategie te komen die goed is voor Zeeland. We richten ons op:

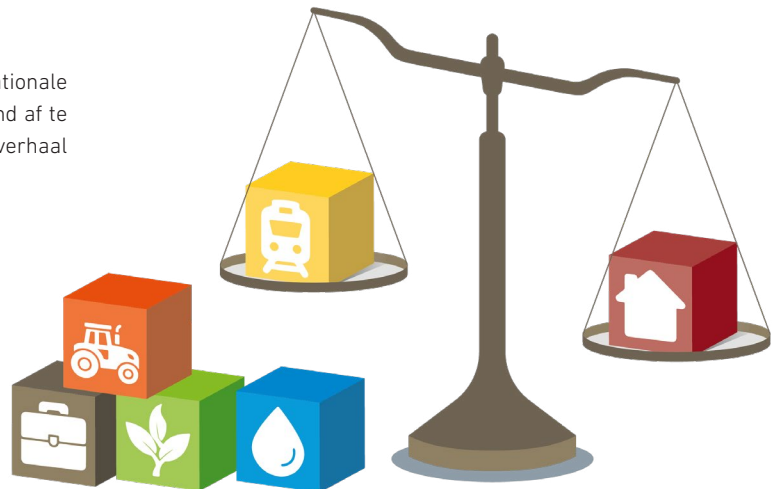
- wat Zeeland nodig heeft om bij te dragen aan nationale opgaven;
- het creëren van een eigen visie voor Zeeland.

Eerste actie

De eerste actie is om met het Rijk aan tafel te zitten om zo de nationale opgaven voor Zeeland met de verstedelijkingsvisie van Zeeland af te stemmen. Wij leveren een startdocument met een duidelijk verhaal en een gedeelde visie op de opgave.

Uitvoering afspraak

Wij betrekken alle Zeeuwse gemeenten in een gedegen proces om tot de verstedelijkingsstrategie te komen. Wij dragen zorg voor eigenaarschap, organisatiekracht, een trekker en een kopgroep vanuit de Zeeuwse gemeenten. Zo komen we tot concrete plannen. We sturen op een gedeelde visie vanuit Zeeland, en nemen deze mee in het gesprek met het Rijk om tot een passende verstedelijkingsstrategie te komen.

Fiche Leefbare steden en regio's

11. Rijk en regio gaan rond de tafel om met tijdelijke huisvestingsmaatregelen vervolgens permanente woningbouw, voorzieningen, essentiële infrastructuur, en bereikbaarheid en nabijheid te realiseren en te versterken.

Aanleiding en context

Voor de realisatie van een aantal nationale opgaven die kunnen landen in Zeeland zijn tijdelijke huisvestingsmaatregelen nodig. Het omzetten van tijdelijke voorzieningen in permanente woningbouw, voorzieningen en bereikbaarheidsmaatregelen draagt bij aan de verbetering van de leefkwaliteit in Zeeland. Het is een duurzame bijdrage aan het landelijk woningtekort. Deze omslag vraagt een integrale werkwijze waarbij nu al wordt nagedacht over het potentie van tijdelijke maatregelen richting de toekomst.

Eerste actie

De eerste actie is om scherp te krijgen welke nationale opgaven tijdelijke huisvestingsmaatregelen vragen. Hierna onderzoeken we welke koppelkansen vanuit regionale opgaven verbonden kunnen worden aan deze tijdelijke maatregelen.

Uitvoering afspraak

We hebben behoefte aan een trekker die na de brede inventarisatie van kansen en mogelijkheden van tijdelijke maatregelen, concrete acties voor het omzetten tot permanente verbeteringen organiseert. Dit kan via ronde tafel gesprekken, met als doel om heldere kaders op te stellen voor tijdelijke huisvestingsmaatregelen. Hiermee wordt vroegtijdig richting gegeven aan de realisatiefase van nationale opgaven in Zeeland. We sturen op een ambtelijk concept begin 2026.

Fiche Leefbare steden en regio's

12. Rijk en regio zetten in op behoud van het voorzieningenniveau, door de kritische ondergrens te bewaken. Hiervoor benutten we het in ontwikkeling zijnde bereikbaarheidspeil.

- 12a. Rijk en regio doen onderzoek naar hoe we deze ondergrens kunnen definiëren, en wat het bewaken hiervan betekent voor Zeeland.
- 12b. Rijk en regio doen onderzoek naar de invloed van het woonbeleid op de leefkwaliteit en op het voorzieningenniveau.
- 12c. Rijk en regio maken op basis van deze onderzoeken maatwerkafspraken over maatregelen die bijdragen aan het behoud van het voorzieningenniveau.

Aanleiding en context

Het is van groot belang voor Zeeland om de leefbaarheid en leefkwaliteit voor haar inwoners te behouden. Het bewaken van het voorzieningenniveau boven de kritische ondergrens is hiervoor cruciaal. Om hierop te kunnen sturen, onderzoeken we hoe deze kritische ondergrens te definiëren, en wat het behoud van deze kritische ondergrens voor Zeeland betekent.

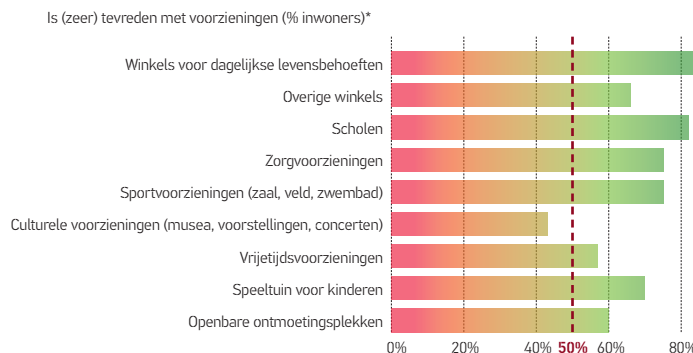
We gebruiken hiervoor het in ontwikkeling zijnde bereikbaarheidspeil, die ontwikkeld wordt door het Rijk als uitwerking van de Mobiliteitsvisie 2050. Het bereikbaarheidspeil is een aanvullende methodiek om de staat van de bereikbaarheid van voorzieningen te bewaken. Het gaat daarbij om het op peil houden of brengen van de bereikbaarheid van de belangrijkste voorzieningen en banen en om de leveringszekerheid van essentiële goederen. Dit bereikbaarheidspeil heeft daarmee een signaleringsfunctie, waarbij we de methodiek toepassen op de Zeeuwse context. Signalen uit het bereikbaarheidspeil vormen de aanleiding om opgaven rondom voorzieningen aan te pakken.

Voor het behouden van het voorzieningenniveau is een integrale blik van meerwaarde. Daarom onderzoeken we ook de invloed van

het woonbeleid op de leefkwaliteit en het voorzieningenniveau. Op basis van deze informatie en de Zeeuwse context, komen we tot maatwerkafspraken over het voorzieningenniveau, en bijbehorende nabijheid en bereikbaarheid. Vanuit het Rijk wordt actief de samenwerking met de regio gezocht, en waar mogelijk sluiten we aan bij Elke Regio Telt, ander (rijks)beleid en investeringslogica op Rijksniveau.

Eerste actie

De eerste actie is het uitzetten van de twee onderzoeken (12a en 12b) over de kritische ondergrens en de invloed woonbeleid op het voorzieningenniveau. Succesfactoren voor deze onderzoeken zijn heldere afspraken over de kaders en het schaalniveau. Ook benutten we reeds bekende informatie en onderzoeken uit de regio zoals het in ontwikkeling zijnde bereikbaarheidspeil.

Bron: Bereikbare voorzieningen - Leven in Zeeland (2021)

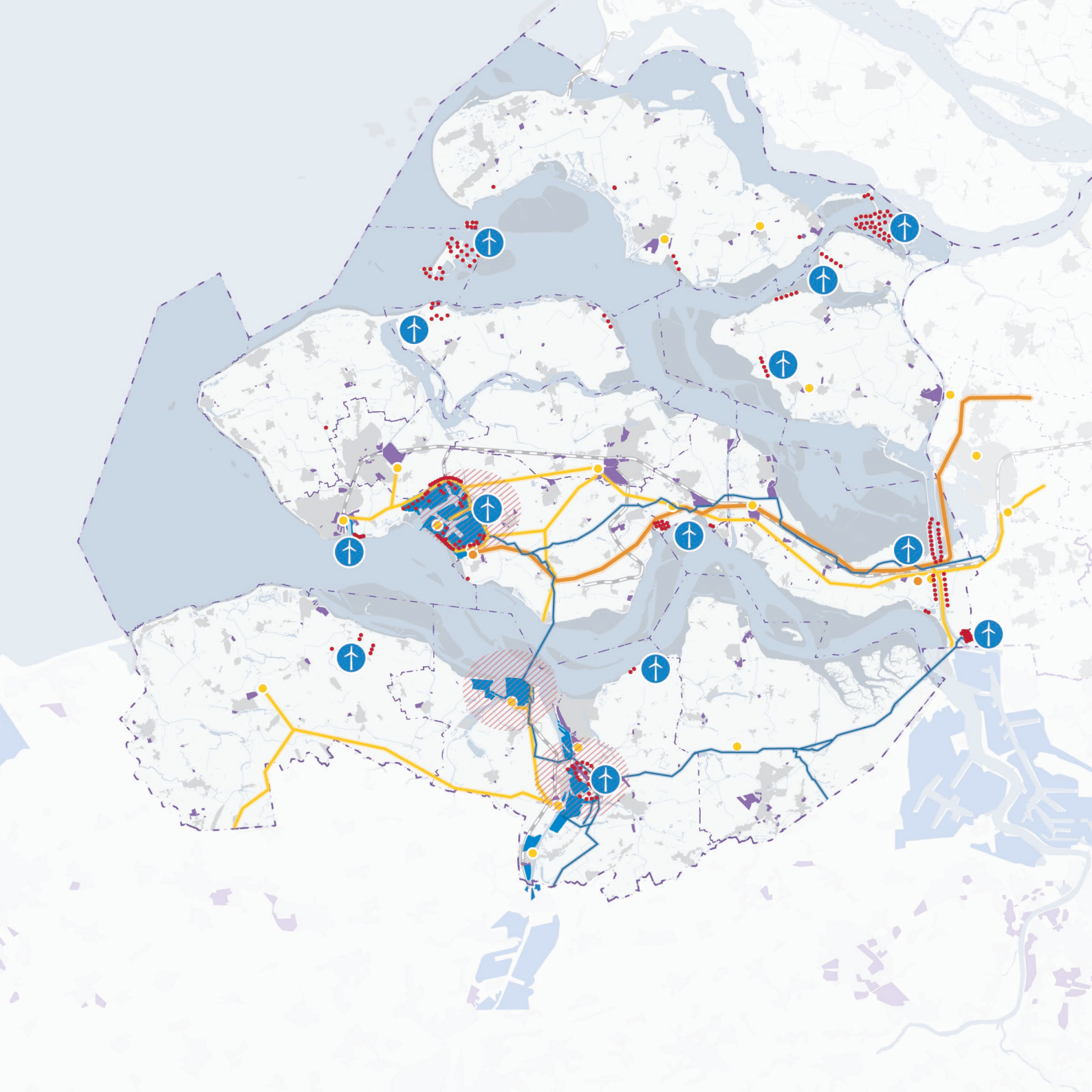
Beeld rechts: De Oude Molen - Bron: www.beeldbank.zeeland.nl, Ria Overbeeke

Uitvoering afspraak

De resultaten van de onderzoeken dragen bij aan de benodigde definitievorming en vergroten onze actuele kennis over de samenhang tussen beleidsdomeinen. De resultaten geven richting aan de maatwerkafspraken met het Rijk om het voorzieningenniveau in Zeeland te verbeteren.

Om te komen tot deze afspraken is vertegenwoordiging vanuit de verschillende Zeeuwse gemeenten van belang. Trekkers vanuit de gemeenten gaan samen met provincie en het Rijk in gesprek. Hiervoor worden de resultaten vanuit de onderzoeken benut. Deze worden half 2025 verwacht. Halverwege 2026 hebben Rijk en regio vervolgens maatwerkafspraken gemaakt over het behoud van het voorzieningenniveau in Zeeland.

Fiche Energie en (circulaire) economie

13. Rijk en regio brengen de impact van huidige keuzes in de energie- en grondstoffentransitie voor de ruimtelijke economische keuzeruimte voor Zeeland van de komende tien tot twintig jaar in beeld. (ook wel: De Zeeuwse werkwijze)

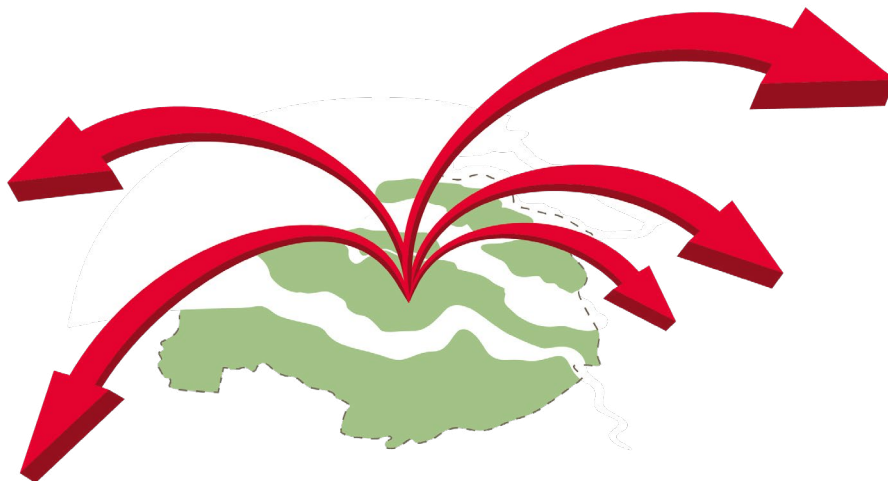
LEGENDA

- Industrieel bedrijventerrein
- Havenindustrieterrein
- Opgaven energie en ruimte
- Hoogspanningslijnen 380 KV
- Hoogspanningslijnen 150 KV
- Waterstofnetwerk
- Elektriciteitsstations 380 KV
- Elektriciteitsstations 150 KV
- Windmolens

- 13a. Rijk en regio blijven doorlopend in gesprek over fysieke aanpassingen aan het energiesysteem in Zeeland en het nationale netwerk, om zicht te houden op de ruimtelijke consequenties vanaf 2030.
- 13b. Rijk en regio zetten schetsateliers/ontwerpend onderzoek in voor het besluitvormingsproces over de uitbreiding van het energiesysteem in Zeeland. Dit om gezamenlijke keuzes over ruimtelijke prioriteringen en afwegingen inzichtelijk te maken.
- 13c. Rijk en regio stellen onderzoeksbudget beschikbaar voor de optimale inpassing van het toekomstig energiesysteem, voor zover het gaat om nationale doelen die invulling krijgen in Zeeland (zoals SPUK's). (ook wel: De Zeeuwse werkwijze)

Aanleiding en context

De energie- en grondstoffentransitie gaat gepaard met uitbreidingen van de energie-infrastructuur, zoals hoogspanning, aanlanding Wind op Zee en de mogelijke komst van nieuwe kerncentrales. Dit heeft grote impact op de fysieke leefomgeving in Zeeland. De impact van het toekomstig energiesysteem op de ruimtelijk (economische) ontwikkelruimte van Zeeland is nog onduidelijk. Daarnaast betekent de sectorale sturing op de energie- en grondstoffentransitie dat afwegingen met andere ruimtelijke opgaven en doelen momenteel nog beperkt worden gemaakt. Om zorgvuldig sturing te kunnen geven aan de nationale opgaven die landen in Zeeland, is het belangrijk om inzicht te krijgen in de impact van keuzes op de ruimtelijke ontwikkelrichtingen in Zeeland voor de komende tien tot twintig jaar. Dit vraagt integrale afwegingen over de inpassing van het energiesysteem. Wij benutten hiervoor de Zeeuwse werkwijze met ontwerpend onderzoek.

Eerste actie

De eerste actie is doorlopend in gesprek blijven over fysieke aanpassingen aan het energiesysteem. Middels de Zeeuwse werkwijze starten wij met gebiedsgerichte ontwerpateliers (ontwerpend onderzoek) waarmee de aanpassingen aan het energiesysteem in samenhang met andere opgaven worden onderzocht. In dit onderzoek zijn onder andere de gebiedsbiografieën en de Energievisie Zeeland belangrijke (ruimtelijke) uitgangspunten.

Uitvoering afspraak

Een governance met vaste overleg-, afstem- en beslismomenten is noodzakelijk. Hiermee kunnen de noodzakelijke gezamenlijke keuzes gemaakt worden, die door het ontwerpend onderzoek zijn geprioriteerd. Afspraken over het mogelijk gebruik van scenario's in het ontwerpend onderzoek, keuzes over het schaalniveau (thematisch, gebiedsgericht, detailniveau), besluitvorming, verantwoordelijkheden, en de verhouding van ontwerpend onderzoek tot voorkeursbeslissing zijn belangrijke succesfactoren. Onderzoek hoe ontwerpend onderzoek onderdeel kan worden van de projectprocedures en daarin juridisch geborgd kan worden, is onderdeel van deze afspraak.

Voor ontwerpend onderzoek naar de optimale inpassing van het toekomstige energiesysteem, voor zover het gaat om nationale doelen die invulling krijgen in Zeeland, is onderzoeksbudget beschikbaar. Randvoorwaardelijk voor het ontwerpend onderzoek is dat partijen de juiste beslisinformatie aanleveren, zodat op bestuurlijk niveau de juiste keuzes kunnen worden gemaakt. De Zeeuwse werkwijze met overleg tussen Rijk en provincie is een doorlopend en continue proces. Het resultaat van het ontwerpend onderzoek is een helder beeld over de vraag en het aanbod in het energiesysteem richting 2050, en inzicht in de transport- en opslagbehoefte. Daarmee kan het energiesysteem zorgvuldig en in samenhang met huidige opgaven worden ingepast.

Fiche Energie en (circulaire) economie

14. De regio stelt in navolging van het Rijk een ruimtelijke economische strategie op (waaronder ruimte voor circulaire economie) om de nationale economische ontwikkelingen goed te laten landen. Als belangrijke basis voor de hierna te maken samenwerkingsafspraken over de uitvoering van gedeelde doelen, stemmen regio en Rijk de ruimtelijke economische visie van het Rijk en de regionale strategie op elkaar af.

Aanleiding en context

Voor de ontwikkeling van de Zeeuwse economie is voldoende ruimte nodig. De opgave is hoe we daar als regio in kunnen voorzien. Vragen die daarbij spelen, zijn hoe we het programmeringsproces inrichten, welke economische ruimtevraag we wel en niet een plek willen bieden in Zeeland, op welke locatie, onder welke voorwaarden, en welk instrumentarium we inzetten om dit te realiseren. Er zijn al veel lopende ontwikkelingen ten aanzien van de wisselwerking tussen energie en economie, zoals bij North Sea Port District.

Er is daarom behoefte aan het doorbouwen van een gedeeld beeld van de ruimtelijke economische strategie in Zeeland, ook vanwege de impact van de grote aanpassingen van het energiesysteem in de (nabije) toekomst. Een circulair wordende economie is een belangrijk onderdeel van deze strategie. Hierbij benutten we de uitkomsten uit het ontwerpend onderzoek over de uitbreiding van het energiesysteem in Zeeland (afspraken 13). Vanwege de nationale energiedoelen voor Zeeland, moet de Zeeuwse ruimtelijke economische strategie goed op de nationale visie worden afgestemd. Dit om te voorkomen dat de nationale economische visie haaks zou staan op de ruimtelijke economische strategie van Zeeland.

Eerste actie

De eerste stap is een gezamenlijk beeld creëren van de toekomstige

economie van Zeeland en het aandeel dat de circulaire economie hierbinnen inneemt, om vervolgens de ruimtelijke impact hiervan te onderzoeken. Hiervoor is het belangrijk om de bestaande overleggen en lopende processen rondom dit thema inzichtelijk te maken en bij elkaar te brengen. We wijzen hiervoor een trekker aan die activiteiten op het gebied van bedrijvigheid enerzijds en circulaire economie anderzijds aan elkaar koppelt. De regio stelt mede op basis hiervan een ruimtelijke economischestrategie op, in samenhang met de uitbreiding van het energiesysteem in Zeeland. In deze strategie is ook aandacht voor het economisch profiel van bestaande bedrijventerreinen.

Met de ruimtelijke economische strategie van de regio en de visie van het Rijk maken we afspraken over de gedeelde ambities en doelen ten aanzien van de ruimte voor economie. Doel is om in een volgende actualisatie van het Ruimtelijk Arrangement toe te werken naar concrete uitvoeringsafspraken.

Uitvoering afspraak

Momenteel staat de vraag uit bij het ministerie van Economische Zaken (EZ) om af te stemmen over de ruimtelijke economische strategie van Zeeland. De provincie zet in op een plan van aanpak om tot deze strategie te komen in 2025.

Fiche Energie en (circulaire) economie

15. Rijk en regio garanderen veilig transport van waterstofdragers, zodat de huidige omgevings- en leefkwaliteit niet in het geding zijn en geen belemmering vormt voor de toekomstige omgevings- en leefkwaliteit (waaronder potentiële woningbouwlocaties) langs het spoor.

- 15a. Rijk en regio onderzoeken hoe veilig transport van waterstofdragers (per buis, schip en trein) mogelijk is, zodat dit transport niet ten koste gaat van de externe veiligheid in Zeeland.
- 15b. Rijk en regio onderzoeken hoe bij nieuwe of veranderende activiteiten het transport van gevaarlijke stoffen (zoals ammoniak) kan worden opgenomen in de regelgeving. Dit zodat vroegtijdig belemmeringen van andere opgaven in de afwegingen en keuzes worden meegenomen.

Aanleiding en context

In Zeeland staat de externe veiligheid rond het spoor momenteel onder druk. Het recente routeringsbesluit¹ van het Rijk heeft weinig betekenis voor Zeeland, omdat er in Zeeland slechts één spoor beschikbaar is. Duidelijkheid over de afweging tussen transport van gevaarlijke stoffen enerzijds, en het realiseren van andere maatschappelijke opgaven (zoals woningbouw) anderzijds, is noodzakelijk en urgent. Dit komt door toenemend waterstoftransport, onder andere via waterstofdragers zoals ammoniak, vanuit North Sea Port aanverwante industriële ontwikkelingen. Duidelijkheid schept helderheid over de belemmeringen voor andere opgaven en houdt rekening met externe veiligheid in de huidige situatie.

Eerste actie

We maken een praatplaat om de problematiek op een eenvoudige en duidelijke manier uit te leggen, zodat de knelpunten in beeld komen. We maken afspraken met het Rijk hoe veilige woningbouw rond het spoor kan worden gerealiseerd, vanwege externe veiligheid van gevaarlijke stoffen. Immers betreft het hier verschillende bevoegdheden. Naast de inzet vanuit verschillende gemeenten om zo snel mogelijk vanuit het Rijk meer duidelijkheid over veilige woningbouw rond het spoor te verkrijgen, leggen we met deze afspraak de basis voor langjarige samenwerking met het Rijk rondom externe veiligheid.

Uitvoering afspraak

Allereerst onderzoeken we hoe veilig transport van waterstofdragers mogelijk is, welke niet ten koste gaat van externe veiligheid in Zeeland. Ook verknopen we verschillende lopende gesprekken door de samenwerking te zoeken met andere provincies waar dit speelt. Regie is wenselijk, en wordt via een bestaande tafel georganiseerd waar betrokken provincies met verschillende departementen kunnen spreken (bijvoorbeeld via het Clusteroverleg, of als vast agendapunt in de Stuurgroep Nationaal Programma Verduurzaming Industrie).

¹ Het doel van het Routeringsbesluit is waar mogelijk het vervoer van gevaarlijke stoffen te verschuiven naar de Betuweroute om op die manier de overschrijdingen van de risicoplafonds aan te pakken. Bron: www.internetconsultatie.nl/routeringsbesluit_gevaarlijke_stoffen_spoor

Voor Zeeland is het van belang scherp te krijgen wat de keuzes zijn voor veilig transport van waterstofdragers per buisleiding of transport per schip. We kijken wat de Nationale Strategie betekent voor Zeeland en leggen daarmee de knelpunten en consequenties op tafel. Vervolgens maken we vanwege het nationale belang van waterstof, op basis van de knelpunten en consequenties vervolgafspraken met het Rijk. Het uitgangspunt hierbij is een actieve rol en medewerking van de betrokken ministeries om gezamenlijk met de provincie Zeeland en de betrokken gemeenten inzichtelijk te maken wat de (toekomstige) volumes voor transport zijn, en de impact daarvan, om te blijven onderzoeken op welke manier de aanleg van een ammoniakbuisleiding kan worden gerealiseerd. Zeker gezien de situatie in Zeeland waar geen alternatieve routes zijn wat betreft vervoer per spoor en water. Op korte termijn, direct na het tekenen van het Ruimtelijke Arrangement, worden de eerste gesprekken zoals hierboven benoemd, ingericht. In december 2025 ligt er een gezamenlijk plan van aanpak voor de korte termijn.

Fiche Energie en (circulaire) economie

16. Rijk en regio gaan de beschikbaarheid van zoetwater voor industriële productieprocessen vooraf toetsen en daarmee borgen in besluitvorming over vergunningverlening.

Aanleiding en context

Er is toenemende vraag naar zoetwater voor industriële productieprocessen en daardoor zal de schaarste sterker toenemen. Zoetwaterbeschikbaarheid is geen gegeven, en Zeeland is voor haar zoetwatervoorziening afhankelijk van externe aanvoer. Aangezien zoetwater daarmee een verdelingsvraagstuk tussen verschillende vragers is, is het wenselijk om bij het vergunningverleningsproces voor bedrijfsactiviteiten mee te wegen of er voldoende zoetwater beschikbaar is. Bedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor haar zoetwatervoorzieningen en kunnen er zelf tijdig voor zorgen dat er genoeg zoetwater beschikbaar is voor de gewenste productieprocessen. Daarmee is water onderdeel van het vestigingsklimaat.

Eerste actie

We voeren een stakeholderanalyse uit en onderzoeken de huidige wet- en regelgeving voor zoetwater in vergunningverlening (en de rol van het bevoegd gezag). Zo zorgen we voor inzicht in de risico's en de randvoorwaarden om zoetwaterbeschikbaarheid mee te nemen in besluitvorming voor de vergunningverlening van industriële productieprocessen. Mogelijk is de Omgevingstoets een instrument.

Uitvoering afspraak

Aandacht voor de verschillende kwaliteiten van zoetwater voor verschillende watervragers is een belangrijk punt bij de uitwerking van deze toets. Hiervoor is expertise over zoetwater in relatie tot industriële productieprocessen noodzakelijk. Ook is behoefte aan expertise die de impact van zoetwaterbeschikbaarheid op waterstofproductie inzichtelijk kan maken. Aangezien de ontwikkelrichting van de zoetwatervraag samenhangt met een circulair wordende economie, is aansluiting bij de ruimtelijk economische strategie van de provincie Zeeland wenselijk.

Fiche Landelijk gebied

17. Rijk en regio geven duidelijkheid over de rol van Zeeland in de voedselproductie.

- 17a. Rijk en regio brengen aan de hand van klimaatscenario's in beeld wat de uitdagingen op korte, middellange en lange termijn zijn voor de landbouw. Hiermee maken we inzichtelijk wanneer we op ontwikkelingen moeten inspringen in de tijd.

Aanleiding en context

Agrariërs en provincie hebben grote behoefte aan duidelijkheid over hoe de toekomst eruitziet voor de huidige (vormen van) landbouw. Vanwege de invloed van verschillende (externe) factoren, zoals zoetwaterbeschikbaarheid en de ontwikkeling van de markten, is een goed beeld over de mogelijkheden op korte, middellange en lange termijn gewenst. Om hierover duidelijkheid te krijgen, is het nodig dat het Rijk een uitspraak doet over de gewenste schaalgrootte van landbouwbedrijven en -productie. We zorgen hierdoor voor sociaaleconomisch perspectief voor de Zeeuwse agrariërs.

Eerste actie

Een eerste stap naar perspectief voor Zeeuwse agrariërs is een duidelijke definitie van wat het Rijk verstaat onder hoogwaardige landbouw, en uitspraak van het Rijk over de rol van Zeeland in de voedselproductie en binnen het landelijk perspectief voor Nederland. Daarnaast stellen we als provincie vast wat wij willen produceren in Zeeland. Dat doen wij door een duidelijk en gezamenlijk beeld over de wensen uit de regio te creëren. Belangrijke aspecten hierbij zijn bijvoorbeeld leefomgeving, vitaliteit en andere regionale prioriteiten. Door middel van het opzetten van regiobedrijven als pilotgebieden of experimenten hebben we mogelijkheden om te onderzoeken of we inzetten op hoogwaardige kwaliteit, en of er ambitie is om een specifiek regioproduct te ontwikkelen.

Uitvoering afspraak

Bij de uitvoering van deze afspraak is het belangrijk om marktwerking en de rol van Zeeland hierin continu in ogenschouw te houden. Onderzoek naar de uitdagingen voor de landbouw aan de hand van klimaatscenario's maakt inzichtelijk wanneer keuzes nodig zijn om in te springen of bij te sturen op ontwikkelingen. Onder andere deze aspecten zijn belangrijke bouwstenen voor het handelingsperspectief voor de toekomstige landbouwproductie in Zeeland.

Fiche Landelijk gebied

18. Rijk en regio nemen bij ruimtelijke ontwikkelingen meekoppelkansen mee voor het realiseren van groenblauwe dooradering (GBDA), het herstel van hydrologie (moerassen) en natuurherstel.

Aanleiding en context

Grote landelijke projecten, zoals doorontwikkeling van het energiesysteem en mogelijke waterstofontwikkeling, maar ook de toenemende ruimtevrage van recreatie en toerisme, hebben impact op het Zeeuwse landelijk gebied. Vanwege de beperkte ruimte en de noodzaak om leefkwaliteit te versterken, kunnen deze ruimtelijke opgaven niet zonder integrale benadering en een goede groenblauwe dooradering (GBDA) worden gerealiseerd. Voor een gezonde fysieke leefomgeving, is het GBDA een randvoorwaarde. We doen dit door het opzetten van een natuurnetwerk en een basisstrategie om deze te verbeteren.

Eerste actie

Onze eerste actie is om een duidelijke definitie van de ruimtelijke kwaliteit van een groenblauwe dooradering vast te stellen. Daarbij is het belangrijk dat het Rijk actief aansluit bij de lopende pilots in Zeeland om betrokkenheid en samenwerking te versterken. We starten daarom samen met de pilot Groenblauwe Dooradering in Reimerswaal, waarbij het Rijk meedenkt en bijdraagt aan de uitvoering.

Uitvoering afspraak

Voor uitvoering van deze afspraak is het van belang dat de provincie in gesprek gaat met het Rijk om de normen van een groenblauw netwerk te bepalen. Dit zal waarschijnlijk via het gebiedsprogramma van de provincie verlopen en mogelijk ook via het Nationaal Hervormingsprogramma (NHV).

Fiche Landelijk gebied

19. Rijk en regio verankeren uitkomsten van het onderzoek 'Verdieping beschikbaarheid zoetwater en vermindering stikstof' in normeringsbeleid.

Aanleiding en context

Stikstofdepositie is een grote uitdaging voor de natuurkwaliteit in Nederland enerzijds, en voor de realisatie van verschillende ruimtelijke opgaven anderzijds. Er zijn verschillende (natuur) gebieden in Zeeland die stikstof kunnen opslaan. Het is mogelijk dat deze opslagcapaciteit vermindert wanneer de waterstand daalt. Op dit moment loopt een onderzoek naar de meerwaarde van de beschikbaarheid van zoetwater voor de vermindering van stikstof. Wanneer de uitkomsten van het onderzoek daar aanleiding toe geven, worden deze verankerd in normeringsbeleid.

Eerste actie

Vooruitlopend op de eerste resultaten van het onderzoek betrekken we het Rijk om duidelijkheid te verkrijgen over uitvoeringsmogelijkheden om de normering in werking te laten treden. Landelijke samenhang en aansluiting met andere provincies en bodemsoorten is zinvol.

Uitvoering afspraak

Voor het onderzoek en de doorlooptijd hiervan is een grove tijdlijn bekend. De eerste onderzoeksresultaten worden verwacht in 2027. De vergelijking met andere provincies en bodemsoorten vindt plaats in 2028. De voorbereiding voor besluitvorming vindt plaats in 2029. De eerste uitkomsten worden verwacht in 2030.

Na afronding worden de uitkomsten uitgedragen aan de betreffende sectoren (middels communicatie), en worden de uitkomsten geformuleerd in beleid indien die daar aanleiding toe geven. Deze afspraak is voltooid wanneer de uitkomsten eventueel geformuleerd zijn in beleid, de normering wordt gehandhaafd in een gebied en een subsidieregeling in werking is gesteld.

Fiche Landelijk gebied

20. Rijk en regio onderzoeken de huidige balans van de totale zoetwatervraag en die van de toekomst. We kijken daarvoor naar de jaargemiddelden en door het jaar heen.

20a. Rijk en regio bepalen de juridische status van regenwater en water in de ondergrond, en koppelen deze aan het zoetwater afwegingskader (in de maak) als hulpmiddel bij het verdelingsvraagstuk voor verschillende watervragers.

20b. Rijk en regio nemen geen-spijt maatregelen om efficiënt met regenwater om te gaan door opslag, hergebruik en besparing van (gebiedseigen) water.

Aanleiding en context

Zoetwaterbeschikbaarheid is een verdelingsvraagstuk. Vanwege toenemende zoetwaterschaarste is inzicht in toekomstige scenario's, en de huidige en toekomstige zoetwaterbalans gedurende het jaar cruciaal. Deze afspraak komt voort uit het Zeeuws gebiedsprogramma en heeft als doel inzicht te verkrijgen in de zoetwatervraag voor alle ruimtelijke opgaven en ruimtevragers.

Specifiek bij de landbouw is zoetwaterbeschikbaarheid gedurende het jaar momenteel al een grote opgave. Een afspraak over de juridische status van zoetwater en een bijbehorend afwegingskader voor watervragers kan perspectief bieden. Op basis van het onderzoek en de juridische afspraak wordt inzichtelijk welke geen-spijt maatregelen mogelijk zijn om efficiënt met regenwater om te gaan.

Eerste actie

We maken afspraken met het Rijk over de samenwerking bij de benodigde onderzoeken naar de totale zoetwaterbalans, de juridische status van regenwater en de mogelijkheden van geen-spijt maatregelen. Hiervoor is een duidelijke opdrachtgever bij het Rijk en toewijzing van een onderzoeksbudget nodig.

Uitvoering afspraak

Een scherpe onderzoeksopzet is cruciaal voor het verkrijgen van de juiste inzichten. We nemen daarom ook expliciet de zoetwatervraag van de industrie mee. Bestaande onderzoeken (zoals Living Labs) en de invloed van de toekomstige Deltabeslissing (2026) zijn ook onderdeel van de onderzoekscope. Andere aandachtspunten zijn:

- de waarde van zoutwater ten opzichte van zoetwater en hoe deze optimaal kan worden benut;
- de vermindering van de zoetwatervraag;
- de definitie van adaptatie in de context van waterbeheer;
- de mogelijkheid voor de regio om financiering te ontvangen voor zelfvoorzienendheid;
- en zoutminnende oplossingen.

Voor de geen-spijt maatregelen zijn onderzoeken en experimenten voor wateropslag relevant.

Fiche Landelijk gebied

21. Het Rijk creëert een aanspreekpunt voor de regio om rijksbeleid voor recreatie en toerisme te coördineren.

Aanleiding en context

De recreatiesector in Zeeland is van groot belang voor de provinciale en de nationale economie. De veelzijdigheid van de sector en de verschillende uitdagingen waar de recreatiesector mee te maken heeft (permanente bewoning, natuurkwaliteit, ondermijning etc.), maken de beleidscontext voor de sector complex. Daarom is er behoefte aan één centraal aanspreekpunt bij het Rijk. Het doel hiervan is een betere en helderdere samenwerking tussen het Rijk, de provincie en gemeenten.

Eerste actie

We stellen een Rijkscoördinator aan, die met een integrale aanpak de verschillende belangen en opgaven gaat verbinden. Deze Rijkscoördinator kan daarmee ook vanuit het Rijk de gewenste aandacht geven aan de sector. Deze sector is immers ontzettend belangrijk voor de Zeeuwse en Nederlandse economie. Het is nog niet duidelijk welk departement als eerste aanspreekpunt moet fungeren. Dit moet worden vastgesteld om effectief van start te kunnen gaan.

Uitvoering afspraak

Een gezamenlijk beeld over de belangrijkste aandachtspunten voor de sector, vormt de basis voor verdere stappen. Ook voor andere provincies is een eenduidig aanspreekpunt rond recreatie en toerisme mogelijk een belangrijk vraagstuk. Daarom leggen we verbindingen met andere regio's waar dit vraagstuk speelt en stemmen we af. Hierdoor halen we vragen op en leren we van elkaar.

Uiterlijk in april 2025 is de Rijkscoördinator of het aanspreekpunt bekend, zodat helder is wie verantwoordelijk is voor de coördinatie en communicatie binnen en vanuit het Rijk.

Indicatief overzicht deelnemers per afspraak (definitief in mei)

Fiche Basisafspraken

1.

Betrokken partijen: Provincie, Interbestuurlijk Toezicht, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, natuurverenigingen, Smart Delta Resources

Trekker: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

2.

Betrokken partijen: Overleg Zeeuwse Overheden (provincie, gemeenten, waterschappen), het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Trekker: Nog niet bekend

3.

Betrokken partijen: Rijk, provincie, gemeenten, kavelruilbureau.

Trekker: Provincie

4.

Betrokken partijen: Nog niet bekend

Trekker: Nog niet bekend

Fiche Behoud en versterking Zeeuwse identiteit

5.

Betrokken partijen: Rijk, provincie en gemeenten

Trekker: Provincie

6.

Betrokken partijen: Rijk, provincie en gemeenten

Trekker: Provincie

Fiche Kustverdediging en waterveiligheid

7.

Betrokken partijen: Het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Rijkswaterstaat, Waterschap Scheldestromen, provincie

Trekker: Samenwerkingsverband Rijk en provincie

8.

Betrokken partijen: Rijkswaterstaat, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Waterschap Scheldestromen, provincie

Trekker: Nog niet bekend

9.

Betrokken partijen: Rijkswaterstaat, Waterschap Scheldestromen, gemeenten (waar pilot onder valt), provincie, privaat (ondernemers), terreinbeherende organisaties

Trekker: Nog niet bekend

Fiche Leefbare steden en regio's

10.

Betrokken partijen: Provincie, het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, het ministerie van Economische Zaken, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Z5 (kopgroep), kleinere gemeenten, inwoners, Waterschap Scheldestromen, woningcorporaties

Trekker: Provincie en kopgroep

11.

Betrokken partijen: Rijk, provincie

Trekker: Provincie

12.

Betrokken partijen: Provincie, Rijk, HZ Kenniscentrum Zeeuwse samenleving

Trekker: Provincie (met regionale trekkers uit gemeenten)

Fiche Energie en (circulaire) economie

13.

Betrokken partijen: Provincie Zeeland, het ministerie van Economische Zaken, het ministerie van Klimaat en Groene Groei, Rijkswaterstaat, Zeeuws Gemeenten Duurzaamheidsoverleg, Stedin, TenneT, Smart Delta Resources/Cluster Energie Strategieën, Gasunie, Europese Unie

Trekker: Provincie (met regionale trekkers uit gemeenten), het ministerie van Klimaat en Groene Groei

14.

Betrokken partijen: Provincie, gemeente Reimerswaal, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Zeeuws Duurzaamheidsoverleg

Trekker: Nog niet bekend

15.

Betrokken partijen: Gemeente, provincie(s), Rijk (verschillende departementen), North Sea Port, Smart Delta Resources

Trekker: Provincie

16.

Betrokken partijen: Gemeente, provincie(s), Rijk (verschillende departementen), North Sea Port, Smart Delta Resources

Trekker: Provincie

Fiche Landelijk gebied

17.

Betrokken partijen: Nog niet bekend

Trekker: Nog niet bekend

18.

Betrokken partijen: Nog niet bekend

Trekker: Nog niet bekend

19.

Betrokken partijen: Provincie, Waterschap Scheldestromen, Rusthoeve, ZLTO, Rijk

Trekker: Provincie (nu), Rijk (uitvoering).

20.

Betrokken partijen: Nog niet bekend

Trekker: Nog niet bekend

21.

Betrokken partijen: Nog niet bekend

Trekker: Nog niet bekend

Bijlage A: Het Zeeuws waardenkader

Beeld: Radartoren Ossensisse - Bron: www.beeldbank.zeeland.nl, Ton Stanowicki

Zeeland heeft door haar ligging en kenmerken een rol in de nationale opgave, maar er is niet voor alle opgaven ruimte. Er is een leidraad nodig om te bepalen op welke opgaven en ruimtevragen Zeeland in wil zetten. Daar is het Zeeuws waardenkader voor opgesteld. Het waardenkader helpt ook bij het formuleren van bijbehorende voorwaarden. Het Zeeuws waardenkader geeft het kader mee waarbinnen de afspraken van het Ruimtelijk Arrangement moeten passen. Het waardenkader geeft het frame om het gesprek met het Rijk te voeren. Hiermee creëren we een eenduidig en herkenbaar verhaal, waarmee telkens opnieuw de ruimtevragen worden afgewogen om zo Zeeland robuust, leefbaar en aantrekkelijk te houden.

Om tot een gedeeld beeld te komen om op de ruimtevragen adequaat en proactief te kunnen reageren, is het Zeeuws waardenkader opgesteld. De Zeeuwse waarden zijn niet nieuw. Ze komen o.a. voort uit de Zeeuwse Omgevingsvisie, de Toekomstvisie Zeeland 2040, de merkstrategie, de werksessies voor het Ruimtelijk Arrangement (waaronder de denktanksessie met Jouw Zeeland) en het

coalitieakkoord Met Zeeland, voor Zeeland. Met deze input is tot de volgende waarden gekomen:

- volhoudbaarheid;
- rentmeesterschap;
- verscheidenheid;
- nuchterheid;
- stap voor stap.

Het waardenkader kan door de provincie en betrokken partijen benut worden voor zowel de afspraken met het Rijk als de afspraken in de regio. De waarde verscheidenheid biedt daarbij in het bijzonder ruimte voor regionale invulling. Het Zeeuws waardenkader is niet exclusief bedoeld voor één partij of het proces van het Ruimtelijk Arrangement, maar kan door alle betrokken partijen gebruikt worden.

Samengevat ziet het waardenkader er als volgt uit:

De eerste twee waarden, volhoudbaarheid en rentmeesterschap gaan over het waarom. Volhoudbaarheid en rentmeesterschap liggen in het verlengde van elkaar. Volhoudbaarheid gaat over de inzet in het heden en hoe die voor onbetaalde tijd voort kan bestaan. Rentmeesterschap richt zich op de nalatenschap, het voorkomen van het afschuiven van problemen naar de toekomst of de rest van de wereld.

Volhoudbaarheid:

De inzet is op ontwikkelingen die zowel nu volhoudbaar zijn of zich kunnen doorontwikkelen naar een volhoudbaar alternatief. We doen wat we zelf kunnen doen en zoeken samenwerking om barrières weg te nemen. Zo werken we aan de robuustheid van Zeeland en een circulaire economie. Is een ontwikkeling niet volhoudbaar dan wordt er ruimte geboden aan tijdelijke oplossingen zodat adaptatie mogelijk is. Met deze werkwijze hebben partijen de mogelijkheid om stapsgewijs naar een volhoudbaar model te groeien.

Rentmeesterschap:

We zijn ons bewust van onze nalatenschap en wegen die mee bij onze beslissingen. We doen wat we kunnen om problemen aan te pakken en niet door te schuiven naar toekomstige generaties of andere regio's. Goed rentmeesterschap betekent ook het behoud van Zeeuwse kenmerken zoals het historisch erfgoed en het open landschap. Goed rentmeesterschap kan erom vragen beslissingen te nemen die op korte termijn pijn doen, maar op lange termijn goed zijn voor Zeeland.

De derde waarde, verscheidenheid, betreft het wat: de identiteit van Zeeland die zich kenmerkt door verscheidenheid. Het is een erkenning dat de opgaven in de regio's om een verschillende aanpak vragen.

Verscheidenheid:

Zeeland is divers en kenmerkt zich door een grote verscheidenheid aan landschappen, inwoners en bedrijvigheid. De eilandenstructuur van Zeeland draagt door de regionale identiteit bij aan de verscheidenheid. Kenmerkend is ook de verscheidenheid in schaalgrootte. Zo is er ruimte voor grootschalige, industriële ontwikkelingen zoals het North Sea Port District en voor het MKB. Bij deze diversiteit past het gebiedsgericht invullen van vraagstukken waarbij de leefkwaliteit en landschappelijke waarden worden versterkt. Trots zijn onze inwoners en ondernemers op hun eigen, regionale identiteit.

De laatste twee waarden gaan over het hoe. Hoe gaan we om met de veranderingen die op Zeeland afkomen? De waarden nuchterheid en stap voor stap zijn beide praktisch. Dat past bij de Zeeuwen.

Nuchterheid:

Nuchterheid is weten we waar we invloed op hebben en waarop niet. We zijn zelfbewust en ambitieus, doen niet aan luchtftietserij en nemen onze verantwoordelijkheid. Klimaatverandering en de transities brengen onzekerheden met zich mee. Omgaan met die onzekerheden doen we door aan te geven wat er in Zeeland kan, wat wij zelf doen en ook wat er niet mogelijk is. We zijn geworteld in de Zeeuwse klei en richten onze blik vooruit, zodat we veranderingen aan zien komen en kunnen anticiperen. Met een leefbare toekomst voor Zeeland voor ogen doen we wat we kunnen om daaraan bij te dragen.

Stap voor stap:

In Zeeland heerst een aanpakmentaliteit. Door stap voor stap te werken, zijn we wendbaar en kunnen we inspelen op veranderende omstandigheden. Elke stap dient een doel. Soms vraagt dat om een nieuwe weg in te slaan. We zetten stappen in de richting die we willen opgaan en vallen niet stil. Dit doen we samen met onze partners binnen en buiten de provincie.

Het Zeeuws waardenkader werkt als leidraad bij de afweging welke ruimtevragen op welke plek passend zijn. Aan de hand van het waardenkader – en met name de waarde verscheidenheid – wordt gekeken waar een ruimtevraag van meerwaarde is en waarop de focus wordt gelegd. Niet alles kan overal. Alhoewel er per waarde gekeken kan worden in hoeverre de opgave aansluit bij de Zeeuwse waarden, kunnen de waarden niet los van elkaar gezien worden. Het is een samenhangende set van waarden. Naast de ruimtelijke afwegingen is het Zeeuws waardenkader behulpzaam bij het scherp krijgen van de randvoorwaarden.

Het Rijk hanteert de ruimtelijke kwaliteit als uitgangspunt voor ontwikkelingen. Ruimtelijke kwaliteit ontstaat wanneer er synergie gevonden wordt tussen de gebruikswaarde (praktisch en functioneel), belevingswaarde (fijne plek, herkenbaar) en toekomstwaarde (duurzaam, aanpasbaar en overdraagbaar aan volgende generatie) van een plek. Het belang van de herkomstwaarde is hieraan toegevoegd. Door te weten waar we vandaan komen, zien we scherper waar we heen willen. De optimale synergie tussen de drie waardes is altijd tijd en plek afhankelijk. Zoals je kunt zien, sluiten het Zeeuws waardenkader en de ruimtelijke kwaliteit op elkaar aan.

Bron: website Mooi Nederland

Bijlage B: Notitie productbeeld en proces Ruimtelijk Arrangement, Definitief

1. Inleiding

Deze notitie geeft een beschrijving van het Ruimtelijk Arrangement: wat is het, hoe functioneert het, en hoe zien het proces van totstandkoming en het cyclisch proces van monitoring en aanpassing van het Ruimtelijk Arrangement eruit? Het Ruimtelijk Arrangement volgt uit het startpakket, het ruimtelijk voorstel en de hierover gevoerde dialoog tussen Rijk en provincies en is bedoeld om omgevingsbeleid van de Nationale Omgevingsvisie/Nota Ruimte en de Provinciale Omgevingsvisies met elkaar in overeenstemming te brengen.

In de kern betreft het Ruimtelijk Arrangement daarmee een set van bestuurlijke afspraken om het nationaal en provinciaal omgevingsbeleid onderling af te stemmen. Zo wordt er gebouwd aan een gezamenlijke agenda op ruimtelijke ordening om bij te dragen aan de realisatie van ruimtelijke opgaven in elke provincie.

Dat is nodig omdat steeds vaker sprake is van complexe en schurende ruimtelijke opgaven en de schaarse ruimte eerlijk moet worden verdeeld. Binnen provincies vallen nationale en regionale opgaven samen. Denk aan de woningbouwopgave, de energie- en grondstoffentransitie, de landbouw en het belang van een gezonde en veilige leefomgeving. Dit vraagt om afstemming. Rijk en provincies staan samen aan de lat om de regie op de ruimte vorm te geven op nationaal en provinciaal niveau. Zo dragen we gezamenlijk bij aan de ontwikkeling van de toekomstige fysieke leefomgeving in Nederland.

In deze notitie wordt ook stilgestaan bij de hoofdlijnen van het proces van totstandkoming van de eerste Ruimtelijk Arrangementen, het cyclisch proces dat nodig is voor de afstemming, monitoring en aanpassing van de Ruimtelijk Arrangementen en de bijbehorende governance.

Deze notitie is tot stand gekomen in een coproductie tussen Rijk en provincies. Dit productbeeld is onderdeel van een gezamenlijk leerproces in de ingezette NOVEX-samenwerking tussen Rijk en provincies en kan later worden verfijnd en aangescherpt.

Deze notitie is als volgt opgebouwd:

1. Inleiding
2. Context Ruimtelijk Arrangement
3. Ruimtelijk Arrangement
4. Inhoud Ruimtelijk Arrangement
5. Procesontwerp totstandkoming Ruimtelijk Arrangement
6. Aandachtspunten bij opstellen Ruimtelijk Arrangement

2. Context Ruimtelijk Arrangement

2.1. Regeerprogramma

In het Regeerprogramma² staat dat het kabinet regie voert op de ruimtelijke ordening, met een coördinerende rol voor de minister van VRO. In gebieden komen verschillende (ruimtelijke) opgaven samen. Daarom is het van belang om gebiedsgericht aan de slag te gaan en aan te sluiten bij de regionale opgaven en kansen. Binnen het programma NOVEX worden ruimtelijke afspraken gemaakt over hoe de opgaven worden opgepakt, via de Ruimtelijk Arrangementen die worden afgesloten tussen Rijk en provincies en via de uitvoeringsagenda's van de NOVEX-gebieden. Het Ruimtelijk Arrangement is bedoeld om afspraken te maken over de ruimtelijke vertaling van nationale en regionale maatschappelijke opgaven. Dit onder andere met behoud van ruimtelijke kwaliteit en oog voor een eerlijke verdeling van de schaarse ruimte.

De eerste generatie van Ruimtelijk Arrangementen is bijzonder, omdat deze samenvallen met het opstellen van de ontwerp-Nota Ruimte. De eerste Arrangementen zijn daardoor een gedeelde bestuurlijke agenda, die zowel bijdragen aan de doorwerking van de nationale keuzes en Rijkskaders in provinciale en regionale agenda's als ook agenderend richting de Nota Ruimte.

2.2. Programma NOVEX

Met het programma NOVEX is de samenwerking tussen Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen opnieuw vormgegeven zowel op het vlak van ontwikkeling als van uitvoering van het omgevingsbeleid. De ingezette NOVEX-samenwerking tussen Rijk en provincies wordt door beide partijen als positief ervaren. Ook het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)³ stelt in hun reflectie

op de ruimtelijke voorstellen van de provincies dat de ingezette gebiedsgerichte NOVEX-samenwerking gecontinueerd moet worden om tot ruimtelijke inpassing te komen van grote maatschappelijke opgaven. Opgaven die allemaal een beroep doen op de schaarse beschikbare ruimte.

Het programma NOVEX geeft via twee sporen vorm aan de noodzakelijke versnelling, versterking en vernieuwing van Nederland:

1. Het spoor 'Regie Provincies' richt zich op de afstemming van het ruimtelijk beleid tussen Rijk en elke individuele provincie om de regie op de ruimtelijke ordening zo eenduidig mogelijk te maken en de uitvoering van ruimtelijk beleid te bevorderen. Het Ruimtelijk Arrangement dient als middel om die afstemming van het lopende ruimtelijke beleid tussen Rijk en provincies te faciliteren. Voor het proces dat toewerkt naar twaalf Ruimtelijk Arrangementen vormen het Startpakket⁴ van het Rijk, de ruimtelijke voorstellen en het overleg dat hierover gevoerd is, plus de gemaakte afspraken in DO's NOVEX, de DG-gesprekken en de BO's Leefomgeving de basis. Daarbij wordt ook provincie-overstijgend gekeken naar ruimtelijke opgaven, omdat ruimtelijke ontwikkelingen zich niet laten leiden door provinciegrenzen.⁵
2. Het NOVEX-gebiedenspoor hanteert een gebiedsgerichte aanpak in zestien NOVEX-gebieden, daar waar opgaven de provinciegrenzen overschrijden, meervoudige oplossingen nodig zijn en/of het Rijk zelf actief moet puzzelen. In de NOVEX-gebieden voeren Rijk en provincies, regio's, gemeenten en waterschappen gezamenlijk regie op de complex gestapelde fysieke opgaven. Elke NOVEX-gebied heeft zijn eigen governance. Bij het opstellen van

² Regeerprogramma (overheid.nl)

³ PBL – zie <https://www.pbl.nl/actueel/nieuws/pbl-rijk-en-provincies-moeten-snel-en-vooral-samen-ruimtelijke-keuzes-maken>

⁴ <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-117809c7d6594659ce728aeb36e4c1c501e53382/pdf>

⁵ Dit in overeenstemming met de motie van de leden Wijnen-Nass en Gabriëls (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2024-2025, Kamerstuk 36 600 XXII, nr. 44)

Ruimtelijk Arrangementen vindt – waar relevant – inhoudelijke afstemming met NOVEX-gebieden plaats. Deze gebieden worden dus niet uitgesloten. Zie verder paragraaf 4.3 voor de samenhang van beide sporen.

2.3 Ruimtelijke voorstellen en Provinciale Omgevingsvisies

Eind 2022 heeft het Rijk de ruimtelijke opgaven, in de vorm van een startpakket, aan iedere provincie voorgelegd om de nationale ruimtelijke doelen in te passen en te combineren met de lokale doelen en ambities op het gebied van ruimte. In reactie hierop hebben alle twaalf provincies een ruimtelijk voorstel gemaakt. Deze bevatten (op hoofdlijnen) voorstellen hoe om te gaan met samenhangende en integrale ruimtelijke opgaven. Afspraken hierover landen in het Ruimtelijk Arrangement, zie verder paragraaf 3. Volledigheidshalve merken we op dat ruimtelijke voorstellen ook agenderend kunnen zijn richting zowel de Nota Ruimte als de nieuw op te stellen Provinciale Omgevingsvisies.

2.4 Nota Ruimte

Het kabinet voert regie op de ruimtelijke ordening, met een coördinerende rol voor de minister van VRO. De hoofdlijnen van het ruimtelijk beleid van het Rijk worden op grond van de Omgevingswet opgenomen in de Nota Ruimte. Deze vervangt de huidige Nationale Omgevingsvisie. Daarin wordt een integrale afweging van de inrichting van Nederland op de lange termijn gemaakt voor 2030, 2050 en met een doorkijk naar 2100. De ruimtelijke voorstellen van de provincie en de ontwikkelperspectieven van de NOVEX-gebieden vormen input voor de Nota Ruimte.

De Nota Ruimte bevat de nationale ruimtelijke visie met integrale keuzes voor nu, straks en later. Deze keuzes en hieraan gerelateerde opgaven vormen belangrijke bouwstenen voor het Ruimtelijk Arrangement. Zo kan op basis van al gemaakte keuzes in samenhang

worden afgewogen welke ruimtelijke implicaties er zijn in een provincie. Op basis van deze brede afweging kunnen vervolgens nadere afspraken worden gemaakt in het Ruimtelijk Arrangement.

Ten tijde van het afsluiten van de eerste generatie Ruimtelijk Arrangementen werkt het Rijk aan de ontwerp-Nota Ruimte. Het Rijk benut zowel de inhoud van de ruimtelijke voorstellen als de afspraken in de op te stellen Ruimtelijk Arrangementen bij nationale keuzes in de Nota Ruimte. Dat is mogelijk omdat de processen richting ontwerp-Nota Ruimte en de eerste Ruimtelijk Arrangementen grotendeels parallel lopen. Zo kunnen Rijk en provincies in (de aanloop naar) het Ruimtelijk Arrangement afspreken dat punten die provincies belangrijk vinden, worden 'meegenomen' bij de door het Rijk te maken afwegingen. Een goede inhoudelijke afstemming tussen beide processen is dus belangrijk. Met onder andere de werksessies Nota Ruimte en Ruimtelijk Arrangement geven we hieraan invulling.

Het Ruimtelijk Arrangement kan in beginsel niet vooruitlopen op de ontwerp-Nota Ruimte. Die bevat immers nieuw beleid en moet daarom voldoen aan de waarborgen die horen bij nieuw beleid (zoals participatie, rol voor de Tweede Kamer). Wel kunnen vooruitlopend op de Nota Ruimte structurerende keuzes worden gemaakt, indien deze passen binnen de kaders van de NOVI c.q. voorontwerp-Nota Ruimte of indien sprake is van een te nemen 'wezenlijk besluit' (zoals Defensie). Deze keuzes worden wel altijd integraal genomen en kunnen daarom vervolgens 'landen' in de nieuwe Nota Ruimte (en de POVI). Als de gewenste afspraken – anders dan in geval van een 'wezenlijk besluit' – nog niet passen binnen de kaders, dan dient eerst de Nota Ruimte te worden afgewacht. En in algemene zin wordt – zoals hiervoor aangegeven – de inhoud van Ruimtelijk Arrangementen benut bij (accenten in) nationale keuzes. Na vaststelling van de Nota Ruimte levert zij als ruimtelijk beleidskader bouwstenen voor de daaropvolgende Ruimtelijk Arrangementen binnen een cyclisch

3. Ruimtelijk Arrangement

3.1. Doel en definitie

Doel van het Ruimtelijk Arrangement is om vanuit nationaal (nationale programma's en NOVI/Nota Ruimte) en provinciaal (POVI) perspectief ruimtelijk beleid onderling af te stemmen en zo bij te dragen aan de uitvoering van opgaven in een provincie.

Dit zorgt voor een eerlijke en goede verdeling van ruimte, rekening houdend met een diversiteit aan belangen, zoals kosten en baten, duurzaamheid, leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit en gebaseerd op drie leidende ruimtelijke principes:

1. Recht doen aan volgende generaties: niet afwentelen
Goed voorouderschap is belangrijk. We schuiven problemen niet af naar elders of naar toekomstige generaties en we streven naar een eerlijke verdeling van de lusten en lasten.
2. Recht doen aan schaarste: meervoudig ruimtegebruik
Ruimte is schaars en waardevol. Daarom zoeken we waar het kan naar mogelijkheden voor slimme functiecombinaties en naar efficiënt ruimtegebruik met behoud van ruimtelijke kwaliteit.
3. Recht doen aan eigenheid: gebiedskenmerken centraal
We beschermen en benutten wat er is en ontwikkelen nieuwe, onderscheidende ruimtelijke kwaliteit. We werken aan lokaal passende oplossingen.

3.2 Wat is het Ruimtelijk Arrangement

Het Ruimtelijk Arrangement is een set van wederkerige bestuurlijke afspraken tussen Rijk en provincies, gericht op een langjarig inhoudelijk commitment op afspraak en koers. Dit aan de hand van drie typen afspraken, zoals benoemd in het startpakket (zie verder 4.1).

De afspraken hebben betrekking op de ruimtelijke vertaling van nationale en regionale maatschappelijke opgaven en de ordening en inpassing hiervan. Uit deze afwegingen worden afhankelijkheden en consequenties van ruimtelijke keuzes en opgaven in een gebied inzichtelijk. Want niet alles kan overal en tegelijkertijd. De input voor de te maken afspraken in de eerste generatie van het Ruimtelijk Arrangement vormen de inhoud van de ruimtelijke voorstellen en omgevingsvisies van provincies, de Rijksbrede reactie op de ruimtelijke voorstellen, de ontwikkelperspectieven van de NOVEX-gebieden, de (totstandkoming van de) nieuwe Nota Ruimte en de (nationale) beleidsprogramma's van het Rijk. Zie verder paragraaf 4. Daarbij wordt ook gekeken naar provincie-overstijgende opgaven bij de ruimtelijke vertaling van nationale opgaven, omdat ruimtelijke ontwikkelingen zich niet laten leiden door provinciegrenzen.⁶ Hiermee wordt tevens recht gedaan aan het principe "niet afwentelen naar elders."

Het Ruimtelijk Arrangement is dus bedoeld voor de ruimtelijke samenhang tussen alle ruimtelijke opgaven en keuzes waar Rijk en provincie gezamenlijk voor staan en heeft daarmee een integrerend karakter binnen ruimtelijke ordening. Nieuwe ruimtelijke opgaven kunnen ontstaan, wat kan leiden tot nieuwe nationale programma's. Een belangrijk deel van de afspraken over deze opgaven zullen ergens anders gemaakt worden, bijvoorbeeld in een NOVEX-gebied of via een nationaal beleidsprogramma. Dit voorkomt onnodige parallele besluitvorming. Bestaande afspraken worden in beginsel gerespecteerd en wijzigen niet door het proces van de Ruimtelijk Arrangementen. Wel is in het Arrangement ruimte om bestaande (sectorale) afspraken tegen het licht te houden, met het oog op het benutten van nieuwe kansen en het maken van integrale afwegingen.

⁶ Dit in overeenstemming met de motie van de leden Wijnen-Nass en Gabriëls (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2024-2025, Kamerstuk 36 600 XXII, nr. 44)

Het Ruimtelijk Arrangement heeft een agenderend karakter. Dat betekent dat besluitvorming over zaken zoals aanpassing van regelgeving, juridisch instrumentarium en inzet van financiële middelen via de geëigende sectorale structuren van Rijksweg en provincie verloopt. Dit conform de verantwoordelijkheden van de te onderscheiden overheden in de Omgevingswet.

Agenderend staat hier niet gelijk aan vrijblijvend. De minister van VRO in haar coördinerende regierol binnen ruimtelijke ordening en de provincies in hun wettelijke coördinerende rol staan voor de uitvoering van alle gemaakte afspraken in het Ruimtelijk Arrangement.

Doel: Het Ruimtelijk Arrangement heeft tot doel om de ruimtelijke vertaling van maatschappelijke opgaven op nationaal en provinciaal niveau op elkaar af te stemmen. Het bevat een agenda voor doorwerking en uitwerking van de gemaakte afspraken naar zowel Rijks- als provinciaal beleid. Dit voor een eerlijke en goede verdeling van ruimte met oog voor ruimtelijke kwaliteit.

Definitie: Het Ruimtelijk Arrangement is een set aan wederkerige bestuurlijke afspraken tussen Rijk en provincie over de ruimtelijke vertaling van nationale en regionale maatschappelijke opgaven in een provincie.

4. Inhoud Ruimtelijk Arrangement

4.1. Type afspraken

Het Ruimtelijk Arrangement is een set aan wederkerige bestuurlijke afspraken tussen Rijk en provincie over de ruimtelijke vertaling van nationale en regionale maatschappelijke opgaven in een provincie. Bij het maken van afspraken maken we de consequenties op doelen op nationaal en/of provinciaal niveau inzichtelijk. Waar relevant worden collectieve afspraken gemaakt die voor meerdere of alle provincies van toepassing zijn. Het Ruimtelijk Arrangement bestaat minimaal uit de volgende typen wederkerige bestuurlijke afspraken:

1. Afspraken over te agenderen keuzes tot en met 2030 voor de ontwerp-Nota Ruimte. Daarbij is het – zoals aangegeven – mogelijk bestaande keuzes tegen het licht te houden, met het oog op het benutten van nieuwe kansen en oplossingen. En afspraken over ruimtelijk structurerende keuzes die passen binnen bestaand beleid kunnen wel landen in de Nota Ruimte en POVI.
2. Uitvoeringsafspraken. Uitgangspunt is het gezamenlijke commitment van Rijk en provincie komend vanuit de opgave. Dit met behoud van ieders verantwoordelijkheid. Het gaat dan onder andere om afspraken over het agenderen van eventuele aanpassing van juridisch instrumentarium, verantwoordelijkheden en proces-meekoppelkansen, afspraken over inzicht in afhankelijkheden en consequenties voor haalbaarheid van andere nationale belangen in de desbetreffende provincie. Om tot uitvoering te komen, kan het ook nodig zijn om een gezamenlijk beeld te krijgen van benodigde en beschikbare middelen. Aan het Ruimtelijk Arrangement zelf zijn op dit moment geen middelen verbonden. Eventuele toekenning van budget uit andere Rijksprogramma's vindt plaats op de daarvoor bestemde tafels. Specifieke aandacht

vraagt het benutten van geo-data aan de voorkant van het proces, in overeenstemming met de gezamenlijke visie 'Zicht op Nederland'.

3. Afspraken over vervolgonderzoeken. Voor sommige opgaven ligt mogelijk nog te weinig informatie op tafel. In dat geval kunnen afspraken over een vervolgvragenstelling nodig zijn om de juiste ruimtelijke keuzes op termijn te maken.

De afspraken kunnen vergezeld gaan van kaartbeelden ter illustratie en visualisatie van de (stapeling van) opgaven en ruimtelijke keuzes. Deze illustraties dragen bij aan data-gedreven werken binnen de ruimtelijke ordening.

Het Rijk en de provincies zien het Ruimtelijk Arrangement als groeimodel waarbij de ruimtelijke opgaven steeds concreter zullen worden. Dit betekent tevens dat de Ruimtelijk Arrangementen op termijn uitgebreid kunnen worden om de effectiviteit te vergroten.

4.2. Nieuwe en bestaande afspraken

Het Ruimtelijk Arrangement heeft tot doel om nationaal en provinciaal ruimtelijk beleid op elkaar af te stemmen. De ruimtelijke vertalingen van maatschappelijke opgaven die vragen om een integrale afweging van Rijk en provincies komen daarom in aanmerking voor afspraken in het Ruimtelijk Arrangement. Bestaande afspraken worden in beginsel gerespecteerd en wijzigen niet door het proces van de Ruimtelijk Arrangementen, tenzij sprake is van nieuwe kansen en oplossingen. Dat geldt zowel voor al gemaakte provinciale afspraken als voor nationale beleidsprogramma's en NOVEX-gebieden (zie ook 4.3).

⁷ Zie brief Provinciaal startpakket fysieke leefomgeving d.d. 12 december 2022.

Voor sommige vraagstukken is het formuleren en maken van een concrete keuze al mogelijk. Voor veel vraagstukken kan, bij provincies, het Rijk of beide, eerst onderzoek nodig zijn met betrekking tot de probleemstelling of als het vraagstuk al verder is, tot het verkennen van mogelijke oplossingsrichtingen. Dat zal vooral ook het geval zijn bij het komend Ruimtelijk Arrangement, het eerste in het cyclische proces.

Op het moment dat er daadwerkelijk onderzoek nodig is, dan zijn er grofweg drie fases te onderscheiden alvorens duidelijk is welke input met een Ruimtelijk Arrangement meegeven wordt voor een omgevingsvisie van Rijk en/of provincie, een sectoraal (Rijks) programma of gebiedsaanpak. In andere gevallen kan het zijn dat we direct overgaan tot het maken van concrete afspraken op inhoud, proces en randvoorwaarden. In bijlage 3 volgt een meer gedetailleerde omschrijving van deze fasering.

4.3. Samenhang met NOVEX-gebieden

In de NOVEX-gebieden komen veel ruimtelijke opgaven samen. Daar werken Rijk, provincie, regio en waterschappen samen aan ontwikkelperspectieven en uitvoeringsagenda's en streven zij ernaar hun eigenstandige besluitvorming zoveel mogelijk af te stemmen. Rijk en provincies hebben en houden daarin (net als gemeenten en waterschappen) ieder hun eigen bevoegdheden, zoals die voortvloeien uit de Omgevingswet.

Met de Arrangementen streven Rijk en regio ernaar hun eigen ruimtelijk beleid in de Nota Ruimte en in de POVI's af te stemmen met de ontwikkelperspectieven en uitvoeringsagenda's in NOVEX-gebieden. Waar er tegenstrijdigheden zijn of dreigen, treden Rijk en provincie(s) met elkaar en met het NOVEX-gebied in overleg.

5. Procesontwerp totstandkoming Ruimtelijk Arrangement

Provincies en Rijk hebben een procesontwerp/planning gemaakt voor de totstandkoming van de eerste twaalf Ruimtelijk Arrangementen. De eerste generatie van de Ruimtelijk Arrangementen Rijk – provincies vormt de start van een cyclisch proces van samenwerking tussen het Rijk en de provincies voor ruimtelijke ordening en ontwikkeling. In de tweede helft van 2024 start het vullen van de Arrangementen. Dit proces loopt parallel aan de totstandkoming van de ontwerp-Nota Ruimte. Omdat het Ruimtelijk Arrangement agendeert en wel bestuurlijk maar niet in juridische zin bindt, is dit goed mogelijk. Na de voorbereidende fase (die loopt t/m oktober) en de fase van opstellen (oktober t/m februari) volgt de fase van afstemming (maart t/m mei). Nadat beeldvorming en oordeelsvorming ten aanzien van de Ruimtelijk Arrangementen hebben plaatsgevonden, volgt de laatste fase om te komen tot besluitvorming (mei-juni). Deze fase wordt afgerond met afstemming en vaststelling van de Ruimtelijk Arrangementen tijdens de BOL's in – naar verwachting – juni 2025. In december 2024 volgt een meer gedetailleerde omschrijving van het procesontwerp.

6. Uitgangspunten bij opstellen Ruimtelijk Arrangement

- Het Ruimtelijk Arrangement heeft geen juridische status en het is geen beleidsdocument onder de Omgevingswet. De afspraken zijn echter niet vrijblijvend. Afspraken die we maken in het Ruimtelijk Arrangement worden nagekomen door het Rijk en provincies. We kunnen elkaar aanspreken op het nakomen van (de doorwerking van) afspraken.
- De afspraken in het Ruimtelijk Arrangement moeten wel passen binnen de taken en bevoegdheden zoals die in de Omgevingswet zijn vastgelegd en beschreven. Afspraken kunnen niet verder reiken dan provincies en Rijk op grond hiervan kunnen waarmaken.
- Ruimtelijke kaarten in het Ruimtelijk Arrangement kunnen als zodanig geen status hebben. Kaarten zijn ter illustratie en dienen als middel om inhoudelijk tot goede integratie en afwegingen te komen en helder te communiceren over de ruimtelijke ideeën en voorstellen. Het onderling uitwisselen en interpreteren van kaarten tussen het Rijk en de provincies is een lerend proces en kan als zodanig gezien worden in de cyclus van totstandkoming eerste Ruimtelijk Arrangementen, uitvoering, monitoring en herijking van het Ruimtelijk Arrangement.
- Het doel van het Ruimtelijk Arrangement is niet om alle sectorale afspraken tussen het Rijk en de provincies in het fysieke domein samen te brengen. Het gaat om de ruimtelijke vertaling van maatschappelijke opgaven waarover we wederkerige bestuurlijke afspraken maken. Het Ruimtelijk Arrangement bevat daarmee afspraken die relevant zijn voor de integrale afweging van keuzes en die ook kunnen worden betrokken bij de vormgeving van het nationaal ruimtelijk beleid in de Nota Ruimte.
- De minister van VRO stemt vanuit de rol als coördinerend minister af met mede-bewindspersonen. Het Ruimtelijk Arrangement bestaat uit afspraken tussen Rijk en provincie.
- Onderdeel van deze coördinatie is ervoor te zorgen dat zicht is op de samenhang tussen nationale programma's op zaken die

raken aan de inhoud van het Ruimtelijk Arrangement, zoals gebiedsgerichte afspraken.

- Zoals gesteld in het advies van het CRA dient ook aandacht te zijn voor en gestuurd te worden vanuit het ministerie van VRO op samenhang met andere ruimtelijk en gebiedsgerichte programma's en hun eigen samenwerkingsgremia, zoals Elke regio telt en het programma Leefbaarheid en Veiligheid. Hieraan wordt inmiddels invulling gegeven.
- De provincies dragen zorg voor afstemming met de medeoverheden in hun grondgebied. Deze partijen ondertekenen niet mee. Het Ruimtelijk Arrangement kan een passage over deze afstemming bevatten.
- In het cyclisch proces van totstandkoming van Ruimtelijk Arrangementen dient ook rekening te worden gehouden met afstemming met de Provinciale Staten.
- De doorwerking in de POVI is afhankelijk van de cyclus die iedere provincie hanteert voor de actualisatie.
- In dit gezamenlijk proces gaan we oefenen en leren. Afsproken wordt om jaarlijks een evaluatiemoment te hanteren en waar dit kan het product Ruimtelijk Arrangement verder te verbeteren.

Het Ruimtelijk Arrangement verbeeld en toegevoegde waarde

Het Ruimtelijk Arrangement verbeeld

Het Ruimtelijk Arrangement is voor de ruimtelijke samenhang tussen alle ruimtelijke opgaven en keuzes waar Rijk en provincie gezamenlijk voor staan en heeft daarmee een integrerend karakter binnen ruimtelijke ordening. Het figuur op de volgende pagina toont (van links naar rechts) het doel van het Ruimtelijk Arrangement:

- **Ruimtelijke opgaven (links):** Op ruimtelijke opgaven zit ruimte tussen provinciaal en nationaal ruimtelijk beleid; dit hindert uitvoering.

- **Stroomlijnen (midden):** Afspraken in Ruimtelijk Arrangementen die provinciaal en nationaal ruimtelijk beleid in lijn brengen, nemen belemmeringen weg.
- **Uitvoeren (rechts):** zo kan sneller tot uitvoering over worden gegaan.

Toegevoegde waarde Ruimtelijk Arrangement

Rijk en provincies hebben een gedeeld beeld van de urgentie, van de omvang van opgaven en van noodzaak tot afstemming voor het maken van keuzes op nationaal, provinciaal en lokaal niveau. Bij alle overheden is behoefte aan een bestuurlijke tafel en cyclus (DO NOVEX, DG-overleg en BOL) om de samenhang van ruimtelijke opgaven gezamenlijk in kaart te brengen en tot samenhangende keuzes in beleid te komen. Hierbij moet volgens alle betrokkenen ook scherp worden gekeken naar de consequenties en afhankelijkheden als gevolg van sectorale afspraken tussen Rijk en provincies.

Het PBL en het College van Rijksadviseurs (CRa) bevestigen dit in hun reflecties op de provinciale ruimtelijke voorstellen van begin 2024. Zij roepen op om verder te gaan met de ingezette gebiedsgerichte NOVEX-samenwerking van Rijk en provincies en vaart te maken met het concretiseren van ruimtelijke keuzes. Het Ruimtelijk Arrangement is voor het PBL het geëigende instrument waarin de brede afweging en agenderende afspraken over ruimtelijke keuzes in gebieden terug kan komen.

Cyclisch verloop en governance

Het Ruimtelijk Arrangement kent een cyclisch verloop. In een cyclisch proces kunnen de Ruimtelijk Arrangementen worden geactualiseerd. Een dergelijk proces met een dergelijke adaptieve programmering in de gezamenlijke ruimtelijke agenda kan zo tegemoetkomen aan de noodzaak om in te spelen op nieuwe kansen en ontwikkelingen en rekening te houden met onzekerheden. Met andere woorden, een Ruimtelijk Arrangement is nooit 'af' en wordt periodiek geactualiseerd.

Ruimtelijk arrangement – input en output

De afspraken kunnen ook gaan over het op elkaar afstemmen van beleidslijnen of zelfs visies op de toekomst. En ook die zullen landen in de Omgevingsvisies. Als het gaat om gebied specifieke vraagstukken kunnen de gemaakte keuzes leiden tot een gebiedsgerichte aanpak. Daarmee wordt het doel bereikt om ruimtelijk beleid van de rijksoverheid (zoals de Nota Ruimte) en provincies voortdurend op elkaar af te stemmen.

Het eerste ruimtelijke Arrangement zal vooral afspraken bevatten over gedeelde beelden, vervolgonderzoeken en analyses. Dit omdat simpelweg nog niet alle inhoudelijke informatie over opgaven en te maken keuzes nu al beschikbaar is. Voor sommige vraagstukken is het beschrijven en nemen van een concrete keuze wellicht nu al mogelijk op basis van de huidige stand van denken van Rijkszijde en provinciaal. Naarmate de cyclus vordert zal het Ruimtelijk Arrangement naar verwachting meer afspraken bevatten over daadwerkelijk te maken keuzes over inpassing van opgaven in een provincie.

Voorstel is dat de cyclus in de basis bestaat uit de volgende governance: 2 keer paar jaar DO NOVEX per provincie (okt/nov en maart/april), een DG-ronde per provincie (feb) en een Bestuurlijk overleg leefomgeving per landsdeel (jun). Buiten deze governance om kan indien noodzakelijk een extra bestuurlijk overleg tussen provincie(s) en departement(en) worden georganiseerd om bijvoorbeeld provincie-overstijgende vraagstukken te bespreken. In de jaarlijkse Bestuurlijke Overleggen Leefomgeving vindt monitoring van de afspraken van de Ruimtelijk Arrangementen plaats, worden afspraken aangepast, afgevoerd en nieuwe afspraken gemaakt. Dat gebeurt als gevolg van voortgang, nieuwe ontwikkelingen, kansen, vraagstukken en inzichten. Voorafgaand aan elke BOL en BO MIRT wordt ter afstemming een plenair DO Rijk-Provincies georganiseerd. We zijn ons bewust dat deze overlegstructuur afhankelijk is van

de inhoud die Rijk en provincies samen ambtelijk op de werkvloer produceren. Omdat we in 2025 Ruimtelijk Arrangementen per provincie sluiten, zullen we nog bezien of een landsdelige opzet van het BOL passend is.

Ten aanzien van de governance hebben we gezamenlijk nog een aantal verduidelijkende stappen te zetten, bijvoorbeeld als het gaat over de precieze relatie met het BO MIRT en de rol van het BAC.

Dit werkproces wordt in overleg met Rijk en provincies in december 2024 verder uitgewerkt, met nadrukkelijke aandacht voor sturing, stroomlijning en de efficiënte inzet van beschikbare capaciteit, ook gezien de relevante samenhang met het traject richting de Nota Ruimte. Accounthouders van VRO houden bovendien zicht op de diversiteit aan ruimtelijke overleggen.

Nadere toelichting fasering afspraken Ruimtelijk Arrangement

Fase 0: Filter

In deze fase wordt bezien of de te maken afspraken niet al onderdeel zijn van een primair proces, zoals de nationale beleidsprogramma's en passen bij de opgesteld randvoorwaarden, zoals dat afspraken in het Ruimtelijk Arrangement moeten passen binnen de taken en bevoegdheden zoals die in de Omgevingswet zijn vastgelegd en beschreven. Uiteraard is het mogelijk vraagstukken te agenderen. Afspraken kunnen niet verder reiken dan provincies en Rijk op grond hiervan kunnen waarmaken.

Fase 1: Gedeelde probleemanalyse

In de eerste fase is het doel het verkrijgen van een gezamenlijk, scherp en concreet beeld over het vraagstuk.

In deze fase staan vragen centraal als:

- Wat zijn (hier) opgaven en doelstellingen?
- Welke belangen zijn relevant bij een integrale ruimtelijke afweging?
- Wie zijn de stakeholders?
- Op welke termijn is een besluit nodig om verder te komen?

Deze fase start op basis van een afspraak in het Arrangement over het doen van een gezamenlijke probleemanalyse, wie hierbij het voortouw neemt, welke aanpak wordt gekozen (bijvoorbeeld een data-analyse en/of ontwerpend onderzoek), en binnen welke termijn de afspraak gerealiseerd wordt. Na afloop van de probleemanalyse wordt in het BOL de probleemanalyse besproken en overwogen of het vraagstuk doorgezet kan worden naar fase 2 voor het verkennen van de oplossingsrichtingen. Is dat het geval dan volgt een nieuwe afspraak in het ruimtelijke Arrangement. Maar het kan ook zijn dat op basis van de probleemanalyse wordt vastgesteld dat dit vraagstuk zich (nog) niet leent voor verdere afspraken in het Arrangement. Dan wordt het vraagstuk (tot nader order) afgevoerd.

Fase 2 Verkennen oplossingsrichtingen

In deze tweede fase staan vragen centraal als:

- Wat zijn mogelijke keuzes?
- En wat zijn hiervan gevolgen voor andere opgaven in de fysieke leefomgeving?

Voorafgaand aan deze fase worden op basis van de probleemanalyse afspraken gemaakt over de in beeld te brengen oplossingsrichtingen, de belangen die daarbij betrokken worden en de informatie die op tafel moet liggen om tot een voorkeursrichting te kunnen komen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan informatie rondom ruimtelijke kwaliteit, cultureel erfgoed, water en bodem en milieu.

Onderdeel van deze afspraak is op welke wijze deze verkenning tot stand komt, wie wat doet en op welke termijn. Afhankelijk van het karakter van het vraagstuk – generiek of gebiedsspecifiek –

richt de verkenning zich op oplossingsrichtingen die aanpassingen van nationaal of provinciaal beleid betreffen (actualisatie NOVI/POVI) en/of die in een sectoraal Rijksprogramma worden opgepakt, dan wel oplossingsrichtingen die een gebiedsgerichte aanpak vragen. Belangrijk is dat in deze fase de uitvoerbaarheid van de voorkeursrichting in beeld wordt gebracht.

Na afloop van deze fase vindt bespreking in het DO NOVEX/DG-ronde plaats om een voorkeursrichting voor (beleids)keuze te bepalen. Met de vastgestelde voorkeursrichting kan het vraagstuk door naar fase 3, waarin uitwerking plaatsvindt van de benodigde aanpassingen in het beleid, dan wel van de gebiedsgerichte aanpak. Bij het doorzetten naar fase 3 volgt een nieuwe afspraak in het ruimtelijke Arrangement via het BOL. In het BOL kan ook bepaald worden dat verdere uitwerking (nog) niet plaats zal vinden. In dat geval wordt het vraagstuk (tot nader order) afgevoerd.

Fase 3 uitwerken voorstel (beleids)keuze:

In deze laatste fase van een vraagstuk staat de volgende vraag centraal:

- Welke input voor een beleidskeuze of welke uitwerking voor een gebied geven we mee?

Voorafgaand aan deze fase wordt besloten welke voorkeursrichting ten aanzien van beleid of gebiedsaanpak wordt uitgewerkt. Aan de voorkant wordt meegegeven welke aspecten hierbij moeten worden uitgewerkt.

Na afloop van deze fase vindt bespreking in het BOL plaats en wordt besloten om de uitwerking al dan niet mee te nemen in de actualisaties van omgevingsvisies of in (sectorale) programma's dan wel te implementeren in een gebiedsgerichte aanpak.

Bijlage C: Andere trajecten en beleidsstukken

Leeswijzer

In het Ruimtelijk Arrangement maken het Rijk en Zeeland wederkerige afspraken om hun nationale en provinciale omgevingsbeleid onderling af te stemmen. Naast het Ruimtelijk Arrangement zijn er binnen Zeeland en tussen het Rijk en Zeeland ook andere trajecten of beleidsstukken die een impact hebben op de Zeeuwse Omgeving.

In deze bijlage zijn die Zeeuwse trajecten en beleidsstukken opgenomen. Het gaat hierbij zowel om vastgestelde stukken, als stukken die in ontwikkeling zijn. Relevante Rijksprogramma's zijn hiervan uitgezonderd. Deze zijn eerder in het Ruimtelijk Voorstel Zeeland (2023) opgenomen. De benoemde stukken zijn gebruikt als naslagwerk, om inzichtelijk te krijgen of mogelijke afspraken al in andere trajecten worden gemaakt.

Deze bijlage is géén uitputtende lijst. Het betreft een momentopname die eveneens alleen trajecten en beleidsstukken betreffen die, binnen de thema's van dit Ruimtelijk Arrangement, een impact op de ruimte.

Landelijk gebied

- In ontwikkeling: volgende versie Zeeuws Gebiedsprogramma

Landbouw

- Klimaatadaptatiestrategie Zeeland 2021-2026 ([digitale bron](#))
 - We zetten een kennisplatform op voor bodemkwaliteit en volhoudbare landbouw
 - We zetten in op het verbeteren van de bodemstructuur t.b.v. het opvangen van weersextremen
 - We verankeren klimaatadaptatie en (eco-) systeemdiensten in agrarisch stimulerings- en studiebeleid
 - We verkennen de mogelijkheden voor een klimaatadaptieve aanpak van de Zeeuwse grondbank

Natuur (gebieden, netwerk en groenblauwe dooradering)

- De Zeeuwse Bosvisie ([digitale bron](#))
 - 205 ha bos binnen Natuurnetwerk Zeeland (NNZ) en 205 ha buiten NNZ
- Klimaatadaptatiestrategie Zeeland 2021-2026 ([digitale bron](#))
 - We zetten een plus op het versneld afronden van het provinciale Natuurnetwerk
 - We herstellen en richten een robuust bodem- watersysteem in door het opstarten van een integrale gebiedsgerichte aanpak
 - We optimaliseren inrichting en beheer van bestaande en nieuwe natuurgebieden
 - We bouwen meer kennis en inzicht op over klimatologische effecten op soorten en leefgebieden
 - Een natuurinclusieve benadering wordt voor overheid en private partijen een vast onderdeel bij (plan)ontwikkeling en beheer
 - We versterken natuur buiten het provinciale natuurnetwerk en we verbinden noodzakelijke bestaande natuurgebieden binnen Zeeland

- We realiseren overgangszones rondom bestaande en nieuwe natuur
- We stimuleren agrarische functionele (agro)biodiversiteit
- We behouden buitendijkse natuur en ontwikkelen alternatieven

Zoetwaterbeschikbaarheid

- Kennisprogramma Zeespiegelstijging, spoor II: Systeemanalyses zoetwater regio volkerak-Zoommeer ([digitale bron](#))
 - Maximum chloridegehalte (zout) bedraagt tussen 15 maart en 15 september 450 mg/l (ter hoogte van Bathse brug) voor het Volkerak-Zoommeer (kennisprogramma Zeespiegelstijging spoor II Systeemanalyses zoetwater regio Volkerak-Zoommeer)
- Waterakkoord Volkerak-Zoommeer ([digitale bron](#))
 - Regeling van de inname van water uit het Volkerak-Zoommeer
- Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België betreffende de verbetering van het kanaal van Terneuzen naar Gent en de regeling van enige daarmede verband houdende aangelegenheden ([digitale bron](#))
- Scheldetractaat 1843 ([digitale bron](#))
 - Ontvangstplicht/afwatering voor Vlaams water
- Zeeuws Deltaplan zoetwater ([digitale bron](#))
 - Slim regionaal waterbeheer
 - Pilot(s) hergebruik effluent
 - Aanvoer/hergebruik effluent Zeeuws-Vlaanderen
 - Uitrollen proeftuin zoetwater
 - Uitbreiden proeftuin
 - Optimalisatie watersysteem Zeeland
 - Krenvisie West-Brabant
 - FRESHEM-NL/Zoet-zout monitoring
 - Grondwatermodellering Zeeland/West-Brabant
 - Ondergrondse wateropslag Wolphaartsdijk onderzoek, infiltratie en aanleg onttrekkingsvoorzieningen

- Optimalisatie zoetwatersituatie PAN-polders West-Brabant
 - Optimalisatie benutting landbouwwaterleiding
 - Verkenning benutting brak grondwater voor drinkwatervoorziening
 - We richten watersystemen robuust in door het opstarten van een integrale gebiedsgerichte aanpak op basis van de uitkomsten van het Zeeuws Deltaplan Zoet Water (ZDZW)
 - Klimaatadaptatiestrategie Zeeland 2021-2026 ([digitale bron](#))
 - We concretiseren en operationaliseren het ten minste behouden en waar mogelijk vergroten van zoetwaterbellen
 - In gebieden waar specifieke vormen van bedrijfsvoering of teelten niet ondersteund kunnen worden is een transitie naar een andere innovatieve bedrijfsvoering of andere functie onvermijdelijk
 - We blijven inzetten op het maatregelenpakket Kaderrichtlijn Water
- ## Recreatie en toerisme
- Klimaatadaptatiestrategie Zeeland 2021-2026 ([digitale bron](#))
 - We maken een overzicht van maatregelen die bijdragen aan een klimaatadaptieve inrichting en bedrijfsvoering
 - We helpen ondernemers in te spelen op het nieuwe klimaat:
 - We starten pilotprojecten voor het klimaatadaptief inrichten van de buitenruimte
 - We brengen de opgave in beeld en vertalen dit naar de wensen en eisen van de recreatieve sector
 - We stellen een programma op voor kennisdeling en -ontwikkeling voor klimaatadaptief handelen
 - We verbreden het aanjaagprogramma met het onderdeel klimaatadaptatie
 - We waarborgen de kwaliteit van zwem- en drinkwater
 - We onderzoeken hoe maatregelen die bijdragen aan het verminderen van de gevolgen van extreem weer bij evenementen kunnen worden opgenomen in het gemeentelijk beleid waarop vergunningen worden verleend
 - We koppelen de campagne 'Het klimaat verandert, Zeeland verandert mee' aan bewustwording binnen de toeristische sector
 - We stellen een gezamenlijk fonds op om recreatieve zandsuppleties mogelijk te maken, aanvullend op zandsuppletie in het belang van waterveiligheid
 - Regiodeal Zeeland in Stroomversnelling 2.0 ([digitale bron](#))
 - Toeristische gebieden uit de Kustvisie (aandachtsgebieden) worden verbeterd
 - Revitalisering (kwaliteitsverbetering/verduurzaming) van recreatiebedrijven d.m.v. een aanjaagprogramma innovatie en een fonds voor verblijfsrecreatie

Leefbare steden en regio's

Bereikbaarheid

- In ontwikkeling: Midden Zeeland Route
 - Als vervolg op agenda toekomstvisie MZR ([digitale bron](#))

Wonen

- Zeeuwse Woondeal 2023 ([digitale bron](#))
- Klimaatadaptatiestrategie Zeeland 2021-2026 ([digitale bron](#))
 - Bij nieuwe vitale en kwetsbare functies krijgt klimaatadaptatie een nadrukkelijke rol in het besluitvormingsproces
 - We brengen de klimaatopgave specifiek in beeld:
 - Uitvoeren stresstest bij bestaande vitale en kwetsbare functies (V&K-functies) met betrokken partners
 - We maken de bestaande situaties bij nutsbedrijven inzichtelijk
 - We koppelen klimaatadaptatie aan de beheer- en onderhoudscycli van bestaande V&K-functies
 - Gezamenlijk stellen we een uitvoeringsprogramma voor V&K-functies op en we werken gezamenlijk aan de uitvoering ervan
 - We zetten de beleidslijn Stedelijke Wateropgave voort binnen de SAZ+ (Samenwerking Afvalwaterketen Zeeland)
 - We zetten een onderzoeksprogramma op om meer inzicht te krijgen in de risico's van hitte en droogte in relatie tot stedelijk groen en zettingen in het stedelijk gebied
 - In regioverband brengen we binnen deze eerste beleidscyclus de klimaatopgave in het stedelijk gebied in beeld
 - We ontwikkelen 'altijd goed'-maatregelen en zetten deze in, wanneer de volledige klimaatopgave in een gebied nog niet in beeld is gebracht
 - We voeren alle ingrepen in het bebouwd gebied klimaatbestendig uit en geven invulling aan de bestaande klimaatopgave
 - We haken bij het oplossen van de klimaatopgave zoveel mogelijk aan bij natuurlijke momenten. Vanuit de eigen bevoegdheden wordt afgewogen waar eerder ingegrepen wordt
- We ontwikkelen samen een Zeeuws 'Afwegingskader Klimaatadaptatie' voor alle nieuwe ontwikkelingen, inclusief herstructurering, groot onderhoud en renovatie
- We doen een klimaatcheck bij kleine onderhoudsmaatregelen
- We gaan bij maatregelen voor klimaatadaptatie altijd na of er meekoppelkansen zijn vanuit andere opgaven
- We gaan door met particulieren bewust te maken en te stimuleren maatregelen op eigen terrein te nemen. Op Zeeuws niveau vindt hierover afstemming plaats
- We gaan in regioverband in gesprek met de woningbouwcorporaties om afspraken te maken over het invullen van de klimaatopgave
- We blijven het vergroenen van schoolpleinen ondersteunen

Kustverdediging en waterveiligheid

- Samenwerkingverband Zuidwestelijke Delta ([digitale bron](#))
- Klimaatadaptatiestrategie Zeeland 2021-2026 ([digitale bron](#))
 - We stellen uitgangspunten op voor aangepast bouwen en ontwikkelen in buitendijkse gebieden en leggen deze vast
 - We hanteren het afwegingskader en formuleren handelingsperspectieven voor buitendijkse ontwikkelingen en bestaande functies
 - We werken aan integrale planontwikkeling van dijkversterkingstrajecten t.b.v. brede waterkerende landschappen
 - Onderzoek naar mogelijkheden voor innovatie, meervoudig ruimtegebruik van de primaire waterkeringen en gebiedsgericht maatwerk, zodat randvoorwaarden algemeen geaccepteerd worden als aanvulling op de waterveiligheidsfilosofie
 - Aanvullende reserveringszones o.b.v. inzicht versterkingsopgaven worden aangewezen en vastgelegd
 - We lobbyen richting het Rijk voor integrale benadering en planontwikkeling dijkversterking
 - We wijzen gebieden aan waar de ontwikkeling van kwetsbare functies wordt voorkomen of waar aangepast bouwen of inrichtingsmaatregelen noodzakelijk zijn
 - Bij regulier beheer, onderhoud en renovatiemaatregelen van voorzieningen in overstromingsgevoelige gebieden treffen we maatregelen
 - We versterken de communicatie en het bewustzijn rondom crisisbeheersing op basis van een handelingsperspectief
 - We starten een Zeeuws breed onderzoek en de uitvoering van een wegstelsel ten behoeve van crisisbeheersing
 - We verkennen het benutten van (nieuwe) objecten voor opvang bij crisisbeheersing

Energie en (circulaire) economie

Energie- en grondstoffentransitie

- In ontwikkeling: Energievisie Zeeland
- In ontwikkeling: Uitvoerings- en investeringsagenda North Sea Port District
- RES Zeeland ([digitale bron](#))
- Cluster Energie Strategie ([digitale bron](#))

Kernenergie

- Provinciale voorwaarden kernenergie ([digitale bron](#))

